Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

STINE KORST

Martin Andersen Nexø

– portræt af min oldefar

DANSKLÆRERFORENINGEN

Martin Andersen Nexø
– portræt af min oldefar

Stine Korst

Martin Andersen Nexø

– portræt af min oldefar

Dansklærerforeningen

Stine Korst
Martin Andersen Nexø
– portræt af min oldefar
© Forfatteren og Dansklærerforeningen, 1998

Mekanisk, fotografisk eller anden form for gengivelse eller mangfoldiggørelse er kun tilladt efter gældende COPY-DAN-*aftaler .*

Omslag og typografisk tilrettelæggelse: Jytte West Hansen

Produktion: Olesen Offset, Viborg

ISBN 87 7704 521 1

Printed in Denmark 1998

Bogen er udgivet i tilknytning til filmen Martin Andersen Nexø – portræt af min oldefar. *Filmen er produceret med støtte fra Statens Filmcentral, Undervisningsministeriets Mediekontor, Martin Andersen Nexø Fonden, KAD og SID's Medie- og Kulturfond, i co-produktion med Danmarks Radio TV-Fakta.*

Forord

Idéen til at lave portrætfilmen om Martin Andersen Nexø udsprang både af vores familiemæssige fællesskab og så af det faktum at der ikke eksisterede et filmisk portræt af ham.

Samtidig fandtes der så meget interessant om og med Nexø, både på film, fotos og i historier – familiekrøniker og anekdoter – samt i alt det han selv har skrevet og sagt. Ydermere levede der stadig mennesker, der havde kendt Nexø gennem tiderne. Altsammen noget der kunne levendegøre ham i en portrætfilm.

Jeg opfatter Nexø som en af Danmarks store forfattere og som en særdeles interessant kulturpersonlighed, der ovenikøbet afspejler en spændende tid.

Men jeg må jo indrømme at min nysgerrighed har været den største drivkraft i dette filmprojekt. For hvem var han egentlig, denne mand, som især var min oldefar? Hvordan var han som forfatter, som politiker og frem for alt som menneske? Med Nexøs store personlighed og turbulente liv som baggrund kunne filmen sagtens have varet i mange timer. Jeg har taget mig den frihed at sammensætte brudstykker af hans næsten 85 år lange liv – det er min fortolkning der står tilbage på filmens blot 50 minutter lange strimmel.

Indhold

Indledning
Nexøs samtid
Det hjælpsomme menneske
Den utaknemmelige opportunist
Dansk klapjagt på kommunisterne
Bolsjevikken eller poeten
[6] Mellem hyldest og skændsel
Det udslagne sind
Drivkraften
Patriarken
Kedelig var han bestemt ikke

Torben Bech Rasmussen
Biografiske noter
Forfatterskabet

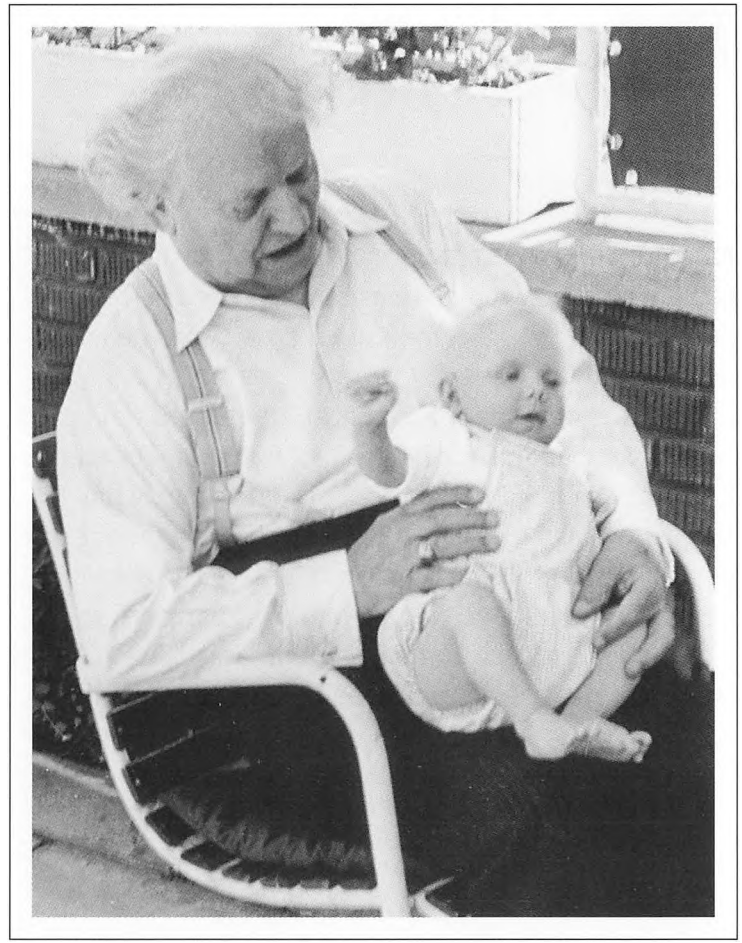

Nexø med Stine Korst på skødet i sommeren 1953. Foto Martin Korst.

Indledning

Martin Andersen Nexø var roden til et stort, for ikke at sige enormt, stamtræ. Han fik børn gennem 40 år med tre forskellige koner. Sit yngste barn fik han da han var 69 år, og samtidig fik han sit første oldebarn. Jeg er selv hans tredje oldebarn.

Nexø er en del af mine rødder, og jeg har fundet hans turbulente liv og hans sammensatte og meget stærke personlighed interessant. Ikke mindst har det undret mig hvordan en lille, skrantende, fattig vogterdreng blev en stor forfatter. Og jeg kan ikke lade være med at beundre ham for hans stærke sociale engagement. Han glemte aldrig, hvor han kom fra. Han talte altid de fattiges sag, også da han selv blev en af de store.

Jeg var ganske vist ikke mere end halvandet år da han døde som knapt 85-årig, og har derfor ikke kendt ham personligt. Men i filmen har jeg alligevel tilladt mig at beskrive fragmenter af hans liv ud fra min synsvinkel på ham. Om han ville have brudt sig om filmen, ved jeg ikke, men jeg har forsøgt at tegne et personligt og nuanceret portræt af min oldefar. Jeg har forsøgt at præsentere Nexø, både som det indfølende, varme og engagerede menneske og den spændende forfatter, han var. Men også som den meget stivsindede patriark og totalt kompromisløse demagog han i høj grad også var.

Nexø er dette århundredes mest oversatte danske forfatter, og et par af hans bøger indgår i verdenslitteraturen. Han levede i en tidsalder hvor blandt andet processen med at etablere Danmark som et egentligt industrisamfund tog fart. En sådan samfundsmæssig omformning er en kolossal proces der sætter sig igennem på snart sagt alle områder af menneskelivet, og da Nexø blandede sig i næsten hvad som helst er ikke blot hans romaner, men også hans artikler og taler, interessante kilder til viden om hvad der samfundsmæssigt har brændt på i hans samtid.

Nexøs samtid

Martin Andersen Nexø er en unik almueforfatter der kombinerer det at være født proletar med en sjælden evne til at videregive proletariatets levevilkår og følelser – også til mennesker for hvem den verden var eller er nok så fremmed. Nexø har som ingen anden videregivet et stykke arbejderklassehistorie – socialt, kulturelt og politisk – og har synliggjort almuen i sine solidariske beskrivelser.

Frem for alt bliver Nexø husket for romanerne Pelle Erobreren og Ditte Menneskebarn og for sine fire bind erindringer (hvoraf første bind hedder Et lille kræ), men han skrev også mange noveller, mindre romaner, skuespil og digte, rejseskildringer, mange politiske skrifter og avisindlæg i forskellige politiske debatter. Ydermere var han en ivrig foredragsholder og taler landet rundt.

Teknologisk set er den tidsalder Nexø levede i, en af de mest epokegørende i verdenshistorien. Nexø blev næsten 85 år – født i 1869, død i 1954 – en periode hvor vi oplevede en kolossal teknologisk udvikling der strækker sig lige fra petroleumslampen til atombomben. Det var også i denne tidsalder, industrialiseringen blev gennemgribende og fik stor betydning for menneskenes levevis, vilkår og kultur.

For en landbobefolkning i opbrud fik især højskolerne betydning. For de nye industriarbejdere blev den organiserede arbejderbevægelse central, både som egentlige fagforeninger og som udgangspunkt for politisk meningsdannelse. Og endelig spirede der en kvindefrigørelse frem, første gang manifesteret i kvindernes valgret i 1915.

Det var også i denne tidsperiode, vi oplevede to verdenskrige, Den russiske Revolution, Den spanske Borgerkrig, de tyske udslettelseslejre og Den kolde Krigs begyndelse. Dramatiske – og tragiske – begivenheder har den periode, som Nexøs liv strækker sig over, ikke manglet.

Hér er Nexø en fantastisk afspejling af ikke alene hvad der skete i Danmark, men også i resten af Europa. Han vurderede og reflekterede over stort set alting. Og han blandede sig med stor fryd i alt. Både via bøger og pjecer og gennem sine artikler og taler. Ja, selve hans person var tit i stand til at fremkalde diskussioner og polemikker af vulkanagtige dimensioner. Han var of-

fentlig med sine meninger og efterlader megen dokumentation som afspejler, hvad der rørte sig af politiske og moralske holdninger og stemninger i Danmark og Europa igennem hans tid.

Hans yngste datter May karakteriserer ham således i filmen:

> *Han var en udskældt person i Danmark. Og man kan jo nok sige, at han for en stor dels vedkommende selv var ude om det! Han kunne jo ikke holde sin mund. Han skulle blande sig i det hele! Også i noget, der måske ikke egentlig kom ham ved! Han sagde om sig selv, at han aldrig havde fattet kompromisets ånd, og det er helt rigtigt. Diplomat var han bestemt ikke. Han følte sig som en sæk, hvori der lå en kat, en hund og et pindsvin. Modstridende til alle sider. Og hans reaktioner har også været modstridende og ikke altid lige realistiske.*
>
> *Men det er faktisk forbløffende, for i det private liv, i familien eller blandt venner eller hvis der kom mennesker, der havde trang til hjælp, der var han diplomat. Han var så taktfuld og så varm og kærlig. Men ikke når han følte, at noget han troede på blev truet, eller når han selv blev angrebet, eller når noget han elskede blev angrebet.*

May Nexø Hahn. Nexøs yngste datter, født da Nexø var næsten 70 år. Foto Freddy Tornberg.

Nexø på én af sine utallige togrejser. Som regel rejste han på 3. klasse.

Hele sit liv rejste Nexø meget og var tidligt rundt i Spanien, Nordafrika, Sovjet, Italien, Tyskland, Østeuropa og andre lande. Nexø blev hurtigt en af Danmarks største 'eksportvarer', bla. via oversættelser af hans bøger – frem for alt *Pelle Erobreren* der kom på tysk og fransk allerede omkring 1906-08, og som i første omgang gik som føljeton i store oplag i de tyske socialdemokratiske aviser.

Allerede en af hans første bøger *Det bødes der for* blev i 1902 udgivet på tysk.

Nexø var god til at skabe kontakter på sine rejser, og det var derfor også mange gange ham udlandet henvendte sig til, når de ville noget i Danmark. Ligeledes var han ofte Danmarks 'talsmand', hvilket ikke altid faldt lige heldigt ud. Nexø var ikke altid en stueren gesandt; det afhang af hvordan de politiske vinde blæste.

Det hjælpsomme menneske

Interessant er det at Nexø ikke blot var ideologisk orienteret, men også i vid udstrækning primus motor når det gjaldt direkte hjælp. F.eks. da han havde deltaget i 'Forfatterkongressen for Verdensfreden' under Den spanske Borgerkrig i Valencia i 1937, og straks ved sin hjemkomst sætter en indsamling igang til konkret hjælp til de kæmpende. Eller hans antifascistiske hjælpearbejde i 1930'erne, som på flere måder udmøntede sig i direkte hjælp til f.eks. tyske flygtninge.

I 1922 lærte forfatteren og forlæggeren Børge Houmann Nexø at kende. Houmann var aktiv i det kommunistiske parti og i 1930'ernes antifascistiske kamp. Under den tyske besættelse deltog han i organiseringen af det illegale blad Frit Danmark, og han var medlem af Danmarks Frihedsråd. Fra 1945-55 var han desuden chefredaktør for dagbladet Land og Folk. I filmen fortæller han:

NEXØ VAR ET MEGET HJERTEVARMT MENNESKE. Han var altid sådan imødekommende og venlig, og optaget af at hjælpe. Han var uhyre hjælpsom. Det kostede ham kolossalt meget, tror jeg, årerne igennem. Ikke just i penge for han havde ikke mange penge at give af, men i tid. Det rygtedes jo meget let at var man i bekneb, så kunne man henvende sig til Nexø.

Det er meget typisk, synes jeg, at dér i 30'erne – ja nu husker jeg ikke navnene – men to tyske immigranter er flygtet fra Hamborg, har siddet arresteret og er flygtet over grænsen og kommer til Danmark. Og de kender kun ét mål i Danmark, og det er en mand der hedder Nexø. De ved ikke egentlig hvad han er. De har aldrig læst noget af ham. Men de har hørt at kan man få fat i ham, så kan man få hjælp. Umiddelbar hjælp. Og de fægter sig altså igennem Danmark og kommer frem til Hillerød hvor Nexø bor. Og de får hjælp! Han skaffer dem opholdstilladelse ved at gå til politiet og forfægte deres sag. Og de bekræftes altså i den opfattelse at det er Danmark, der igennem Nexø formidler hjælp til tyske flygtninge.

Og sådan var han også hvis du kom til ham med andre problemer end just flygtninge. Derfor skabte han sig en

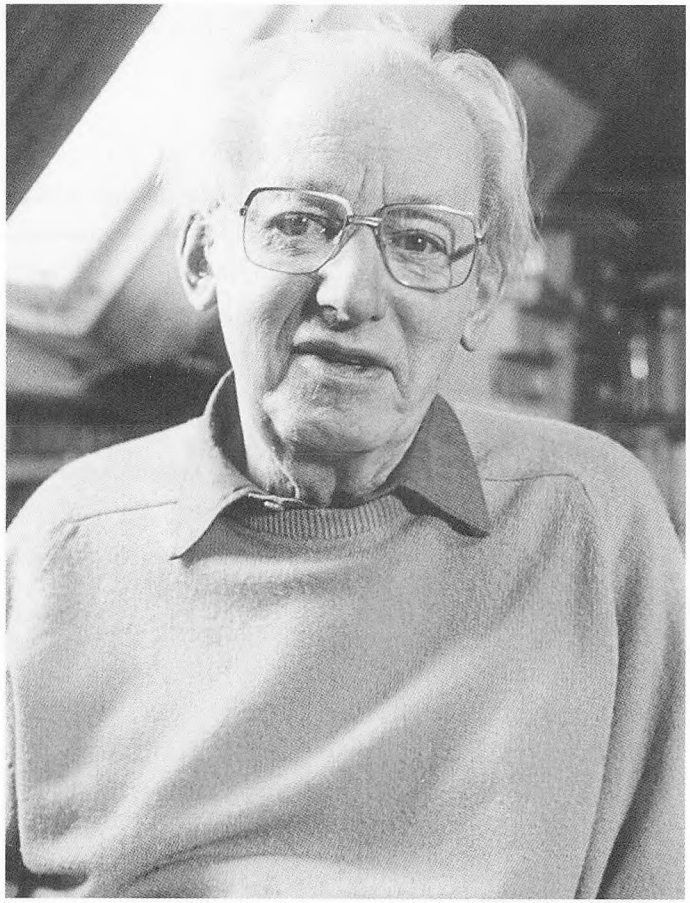

Børge Houmann. Forfatter, forlægger og redaktør; lærte Nexø at kende i 1922.

meget bred kreds af mennesker der så op til ham, og også blev mere eller mindre afhængige af ham. Han veg aldrig tilbage fra at gå til myndigheder og tordne for dem! Heller ikke senere da han kom til Dresden og hvor man herhjemme sagde, at han lå under for styret dernede. Der foreligger en række breve dér i Dresden fra Nexø til de østtyske myndigheder, hvor han går hårdt i rette med dem over deres holdning til fattige tyskere. Altså folk som ikke har deres udkomme og som faktisk lider nød. Og han siger: Hvad skal det ligne i et samfund, der foregiver at ville praktisere socialisme! Der kan man ikke tolerere at der sidder – det drejer sig om en bestemt enke – at der sidder denne enke og ikke har det tørre brød. Det måtte laves om!

Og det blev sgu lavet om. Fordi – altså sådan forestiller jeg mig det – at man frygtede, at hvis ikke man på én eller anden måde gjorde noget, så ramlede Nexø ud med en eller anden artikel i et eller andet blad, og så havde man skandalen. Han var i stand til mange gange at øve sådan en pression til fordel for folk der var klemt på den ene eller anden måde.

Der findes mange eksempler på Nexøs engagerede hjælp, som f.eks. dengang han adopterede et helt russisk børnehjem. Og det på trods af at han på det tidspunkt havde hele syv børn derhjemme selv, plus en tidligere og en nuværende kone at forsørge. Ganske vist har han et sted

En gruppe af Nexøs 'børn' ved ankomsten til børnehjemmet i Samara, 1922.

Nexø i samtale med undervisningsminister A.V. Lunatjarskij i Moskva 1922.

skrevet at jo flere børn man har, des rigere er man! Og han mente det åbenbart helt bogstaveligt.

Da Nexø i oktober 1922 var i Moskva, fik han meddelelse om, at et af de mange børnehjem for hungersnødens ofre i Samara (ligger i Volgaområdet) skulle bære navnet Martin Andersen Nexø. Russerne prøvede at få knyttet så mange kendte navne som muligt til den store hjælpeaktion som var igang. Der var henved 30 børnehjem i Samara, og Nexø følte nok en vis oprejsning for al torten derhjemme, ved at være i selskab med navne på andre børnehjem som f.eks. Karl Marx, Friedrich Engels, Karl Liebknecht, Rosa Luxemburg og andre. Samtidig med meddelelsen fra Komintern modtog han også et brev fra 'sine' 65 børnehjemsunger. Dét kunne han ikke modstå. Han tog den fire dage lange, møjsommelige tur til Samara – uden tolk. Tilbage i Moskva en uge senere aftalte han at han selv ville påtage sig at afholde alle udgifter i forbindelse med sit børnehjem. Nexø sendte – selv om hans egen familie dårligt havde råd til mad og husleje – børnehjemmet indtægterne bla. fra sine foredrag om Rusland, og honorarer fra sin russiske forlægger, penge som ikke kunne komme ud af Rusland dengang. Nexø forsøgte også i Danmark at samle penge ind til børnehjemmet, men det gik trægt med Ruslandshjælpen i det hele taget. Børge Houmann fortæller i filmen:

Det var faktisk en urolig tid, og Nexø fremtrådte som repræsentanten for noget nyt. Han var jo den eneste danske kulturpersonlighed, der havde været i Sovjetunionen og vidste at fortælle om, hvad der skete derovre. Jeg vil nok sige at han forskønnede det jo noget. Det lagde han heller ikke selv skjul på, men han havde nogle visioner. Han besøgte f.eks. en byggetomt i Petrograd og skrev en rejseberetning derudefra og fortalte ikke om at de var ved at bygge en skole, men udmalede sig derimod om selve skolen! Hvad der ville ske der når den engang ad åre var færdig. Hvordan man ville uddanne børn der, og hvordan de ville få en langt bedre uddannelse end børn fik herhjemme. Han tog virkelig meget på forskud i de år derovre. Herhjemme vakte det både modsigelse og begejstring. Begejstringen, den var på vores side – altså vi var ganske få. Men der var en massiv modstand mod ham i borgerskabet og i pressen herhjemme.

Den utaknemmelige opportunist

Hele Nexøs liv var en svingen mellem hyldest og skændsel, og måske mest det sidste. Han var altid ugleset nogle steder og stueren andre steder. Der var stort set aldrig ro omkring ham.

Nexø døde som æresborger i Dresden i det daværende DDR hvor han i 1951 med sin familie, hustruen Johanna og børnene Per Vilhelm og May, efter gentagne invitationer var flyttet ned.

Flygtet fra Danmark, mente mange, og ikke mindst pressen, som brugte uendelig megen spalteplads på at svine ham til. Da Nexø var flyttet, blev der brugt næsten lige så meget spalteplads på at anklage ham for landsforræderi, for at være renegat. Ligegyldigt hvad han gjorde, eller ikke gjorde, så var det forkert. Han var og blev en 'grim' og farlig kommunist.

Nexø havde selv bragt ved til bålet. I anledning af sin 80-års fødselsdag i juni 1949 var han blevet inviteret til både Moskva og Østberlin for at blive fejret, og Nexø tog først til Moskva hvor han blev fejret med pomp og pragt. Da han ankom havde han udtalt: "Jeg måtte komme! Vor Mor kaldte!", hvad der i høj grad påkaldte sig den danske presses opmærksomhed, samtidig med at han i en tale ved fødselsdagsfesten i Moskva sagde:

> *Og lad mig have lov at bekende, at det er mit livs største lykke at være optaget som en slags adoptivbarn af dette folk, der på samme tid er proletarisk og menneskehedens avantgarde, og som har ombyttet den forløjede vesteuropæiske individualisme med hædring af personligheden.*

Hovedet på sømmet blev da man herhjemme via Reuters Bureau kunne læse et referat af et interview Nexø havde givet i den sovjetiske avis Pravda hvori han citeres for følgende:

> *(At) i Sovjetunionen har kulturen den højeste plads på værdiskalaen, mens Vesteuropas vurdering er helt bagvendt. Der kræves en overmenneskelig indsats for at rydde op i den vestlige verdens 'åndelige svinesti', som er fyldt med borgerlig propaganda og møgforfalskede informationer.*

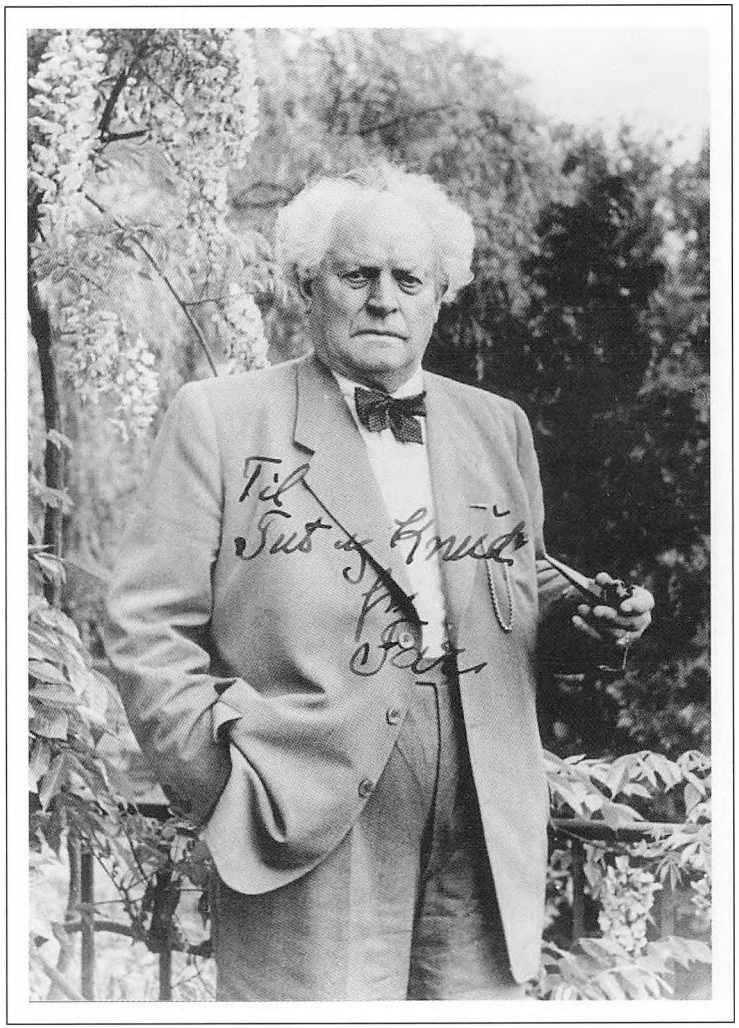

I pressen herhjemme blev han hånligt kaldt den danskfødte sovjetforfatter og hvorfor gik han dog ikke tilbage til sit 'adoptivfædreland', når han nu mente Danmark var indbegrebet af 'vestens åndelige svinesti' osv. Bølgerne gik vældig højt både fra den ene og den anden side. Optrapningen af Den kolde Krig skete mindst lige så indædt i Danmark som i andre vestlige lande.

Nexø var blevet bedt om at skrive Land og Folks nytårskronik der blev trykt i bladet den 1. Januar 1949, og han skrev under titlen Ved årsskiftet bla.:

> HVORDAN HAR ÅRET ARTET SIG. *Tak, personlig kan jeg ikke klage på det. Det har bragt kold, men klar luft, en luft hvis ingredienser skiller bravt fra hinanden, så man ved hvordan man er kørende, en atmosfære med skæg for sig og snot for sig, som den gamle stejlnakkede Hørup yndede at udtrykke det.*
>
> *I dag tør man vel sige det: Da jeg kom hjem straks efter besættelsen, var luften herhjemme muffig så det stod efter, en sødligt stinkende atmosfære af feltmadrasser der skiftede fra tysk til engelsk parfume, af hårdkogte værnemagere og politikere der gik om og anstrængte sig for at lugte af Istedgade. Pæne borgere gik og masede for at*

Nexø sommeren 1952. Til min farmor Tut (Mathilde) og hendes mand Knud Korst.

Nexø med datteren May ved hjemkomsten fra eksilet i Sovjetunionen d. 3. juni 1945.

komme til at se ud som modstandsfolk: "Født frihedskæmper, min kære Herre! Føl bare på musklerne!". Horder af småborgere upolitiske eller socialdemokratisk organiserede strømmede mod venstre side, så luften stod tyk af støv som over en fåreflok i panik og alt udsyn tilsløredes. Folk tog grundigt fejl af tingene dengang, og var i deres øre dille lige ved at gøre mig til Nationalhelgen skønt jeg kom lige fra Sovjetunionen. [Nexø og familie havde tilbragt flere år i Stockholm og Moskva på flugt fra Gestapo. Familien vendte hjem d. 3. juni 45 og Nexø blev modtaget som en stor folkehelt].

Men nu er tingene normale igen, 1948 har klaret luften, fåreflokken har fundet hen hvor de hører hjemme. Der står endnu en tyk støvsky efter dem på vesthimlen. Feltmadrasser og værnemagere får løfte om erstatning for tabt krigsfortjeneste, og der samles pindebrænde til kætterbålene.

Og hvorfor ikke tage mig selv med? Jeg har jævnt hen været som en slags trykmåler for høj- og lavtrykkene herhjemme, og nu de bedre lag ikke parfumerer sig som proletarer fra Istedgade længere, begynder her at lugte af Finlandshetz igen, jeg har igen alle landets småbjæffere i buksebenet. Det minder så herligt om de unge dage, når man gik på valsen og havde alle landsbyens småkøtere i hælene og landsbybetjenten skulede ondt til én. Bukserne bliver lidt flossede af det forneden, men forøvrigt er det ganske fornøjeligt at blive bjæffet ud af landet af Snollerød Avis og Dansk Hønseavlertidende. Man føler at man har et fædreland!

Hvor er luften over Danmark blevet klar og gennemsigtig; alting antager faste former. Selv Muffigheden er til at tage og føle på, og man kan se helt ned i Finansministerens lomme. Den er blevet uformelig stor, siden han påtog sig at være skatteopkræver for Marshall. Der kan sandelig være noget i den! Men det skal der også kunne, skal den kunne helbrede landet for Russerskrækken. Atombomber er dyre, og Ku-Klux-Klan heller ikke billig; det bliver nok som at uddrive Djævelen ved hjælp af Belsebub.

For kan nogen være i tvivl om, at Bolsjevismen er det rene djævelskab? Altid er dens tilhængere i godt humør og fulde af optimisme som var de Guds egne børn. De tror på det godes sejr og kan sige: Fremtiden, så der ligefrem står lys af dem. Og så få de er, er de allevegne; det er som stod hele verden i dag i deres tegn. Men nu skal de osse ha'! Vi skraber fedtet af folkets ribben, den smule Hitlers bander levnede, og løskøber os for det, læser lidt over det afgnavede folkeskrog: Heksefedt, englefedt, Marshallhjælp, hokus pokus! Så skal operationen nok glide.

Ak det Folk, det Folk! Bare man vidste hvor man havde det! Men det vil så gerne slå bagud – ligesom æslerne. Dér gav Statsministeren så pragtfuldt bolden op i sin store påsketale, nu skulle man vise sine høje foresatte bagved Dammen, at det danske Statsskib var kampklart: Væk

med Kommunismen af Fagforeningerne, ud med Bolsjevismen af hver en Vrå i landet. Køb kanoner istedet for smør, slå dem!.

Regeringen var Fandens rå og købte op af alskens Krigsredskab, nyt som gammelt og også kasseret; men Arbejderne – de pæne socialdemokratiske Arbejdere, foretrak smør på brødet fremfor kanoner og demonstrerede i lange baner, mod deres egen regering. Sig så ikke, at alt er gråt; det lysner over Danmark!

Klar er luften blevet over vort Fædreland i det forløbne år, der er ingen samordning i synsbilledet mere, alt er blevet perspektivisk. Om det så er Russerskrækken, der mere end noget andet tjener Nationen som livskilde, har den klaret sig fri både af Sovjetfolkets fremragende andel i Hitlernazismens nedkæmpelse og af det danske folks berømte sunde sans. Russerskrækken har nu tilhuse i det gådefulde urmørke, der også gemmer forklaringen på, at hønen stadig sover på en pind fordi den for årtusinder siden var en skovfugl. – Den er der, Russerskrækken trods alt – og den kan leve af ingenting. Blot en fugl basker med vingerne idet den letter fra en gren, kan man høre folk hvine: De er der, Russerne kommer! Er det trang til lidt spænding i en altfor kedelig hverdag, eller er det hysteri der får den halve nation til at skrige op og tabe vandet ved den mindste lyd fra luften? Vor vidunderlige Radio, der tænker som en Mor for os alle, har resolut lagt undervisningen i Russisk hen på et tidspunkt, hvor de fleste af os sover – og derved bidraget mægtigt til at holde nationens numser tørre og spare på de kostbare bleer!

I juni samme år blev Nexø 80 år. Dagen blev fejret af omkring 50.000 mennesker i Fælledparken i København og senere samme aften med et stort fakkeltog på Københavns Rådhusplads. Lykønskninger var i dagene inden kommet fra kunstnere, statsmænd og videnskabsmænd fra mange lande til den store digter og frygtløse kæmper for fred. Det var ikke alene Nexøs fødselsdag, men også kampen for freden, mod Atlantpagten, festen i Fælledparken gjaldt. En solidaritetstilkendegivelse med alle dem, der kæmpede på samme linje. Og begejstringen var stor, da et telegram fra Mao Tse-Tung blev læst op: "Mine varmeste hilsener til den store danske revolutionære digter og den store forkæmper for verdensdemokrati og fred, kammerat Martin Andersen Nexø, på hans 80-års fødselsdag/Mao Tse-Tung."

Bogen til Martin Andersen Nexø fra venner og kampfæller fra hele verden rummede mange hilsener både i tegninger fra bla. Picasso, Herluf Bidstrup, Aksel Jørgensen, Astrid Noach, Victor Brockdorff og mange flere, og fra politikere og forfattere. Fra Kjeld Abell lyder det bla. "I det danske slentrende vejr er der lyn, som vækker, slår taget af husene, så beboerne pludselig får frit

udsyn til en himmel, en helt ny himmel, de ikke vidste, var deres. Pelle Erobreren er et af de lynnedslag, der sætter ild på gamle rønner – og i skæret fra bålet ser man ind i et vejrlig, der er fremtidens!".

Forfatteren Thomas Mann indleder bogen med bla. dette: "Andersen Nexøs stærke og milde livsværk, skabt af den hjertets socialist, som er Danmarks stolthed og hele Europas moralske ejendom. Den rene godhed, den kærlighed til menneskets fremtid, som udgår derfra, er en trøst og et håb i denne formørkede verden, der er så svag over for det onde og fordærvede (...) Men gid han selv, denne positive, overbevisende skikkelse, dette bindeled mellem andre, som har god vilje, vil dvæle længe endnu iblandt os!" Thomas Manns bidrag til bogen bekymrede især Berlingske Tidende, for han var jo da ikke kommunist.

Det var bestemt ikke alle, der ville hylde Nexø på tværs af politisk observans. Om fakkeltoget senere på aftenen på Rådhuspladsen i København skriver Børge Houmann i Martin Andersen Nexø og hans samtid:

I GOD TID FØR FØDSELSDAGEN HAVDE VI, som arrangerede festen, rettet henvendelse til Københavns magistrat og foreslået, at Nexø fejredes ved en fest på Københavns rådhus, således som i sin tid Holger Drachmann og Jeppe Aakjær var blevet fejret. Henvendelsen var stilet til Københavns overborgmester H. P. Sørensen. Det var ikke glemt, at han i sin tale til Nexø i 1945 havde sagt: "Jeg står her som en slags myndighed i den by, hvor Nexøs vugge stod, og derfor vil jeg sige, at københavnerne er stolte af ham." I 1949 syntes H. P. Sørensen at mene, at københavnerne var mindre stolte af Nexø!

Men var der ikke givet afslag, var fakkeltoget nok ikke blevet til noget. Alligevel vakte det en vis bitterhed hos mange da overborgmesteren få dage efter kunne modtage en fem tons tung cirkuselefant på rådhuset efter alle kunstens regler.

Paradoksalt nok blev H. P. Sørensens søn, Søren, og Nexøs datter, Ditte, gift, men det er en helt anden historie.

Dansk klapjagt på kommunisterne

Der er måske ikke noget at sige til, at Nexø – sidste gang han var hjemme i levende live – ikke kunne få kaffe på båden fra Warnemünde til Gedser. Tjeneren nægtede simpelthen at servere for ham, fordi han var Nexø.

Nexø forstod aldrig 'kunsten at tie'. Altid skulle han fare i blækhuset når der var noget, der syntes uretfærdigt eller 'for meget'. Han gav folk råt for usødet, blidere toner kendte han ikke til; han tirrede, var grov og bidende ironisk og ramte også alt for ofte alt for tæt på sandheden med sin skarpe pen. En udfordring som – måske forståeligt nok indimellem – gjorde angrebene på ham endnu grovere, og ofte også personlige.

Og Nexø's forskellige familier måtte mange gange undgælde for hans kolossale engagement . Børnene blev ofte drillet, og der måtte ikke leges med sådan nogle 'kommunistbørn' (det skete også længe før Den kolde Krig); koner og børn blev spyttet på, der blev udsendt trusler, Nexøs bøger blev brændt osv. Det har været hårdt, og de forskellige hetzer mod Nexø og hans familie har til tider indebåret, at de simpelthen har måtte flytte.

I 1943 måtte familien flygte da Gestapo var efter Nexø, og de tilbragte nogle år i Stockholm og Moskva indtil befrielsen i 1945. Allerede i 1941 havde den da 72-årige gamle, syge Nexø siddet arresteret i knapt tre måneder.

Nexø blev hentet af politiet i sit hjem i Stenløse den 22. juni 1941, to måneder før særloven om forbud mod kommunismen blev vedtaget i folketinget. Ialt 339 mennesker blev arresteret af det danske politi. Mennesker om hvem man mente at kunne fastslå at de enten var kommunister, havde været kommunister eller kunne tænkes at blive kommunister. Kun 38 af de 339 anholdte var forlangt arresteret af tyskerne, og Nexø stod ikke på deres liste.

Han blev løsladt igen den 6. september 1941, officielt efter forbøn til tyskerne fra det danske politi og de danske myndigheder, idet man foruden hans høje alder og skrøbelige helbred henviste til hans litterære fortjeneste

og anseelse. Men forholdet synes at have været det omvendte. Både Nexø og hans gode ven, forfatteren og polarforskeren Peter Freuchen, der havde korresponderet med Statsminister Stauning om sagen, og Irs. Robert Mikkelsen, der sad i den parlamentariske kommission, erklærede efter befrielsen at det faktisk var tyskerne der opsøgte Stauning og temmelig bramfrit spurgte ham, hvad han egentlig havde tænkt sig med arrestationen af Nexø. Det fortælles at også kong Christian X havde henvendt sig til Stauning og således også var medvirkende til Nexøs løsladelse.

Selv om Nexø inden sin løsladelse nægtede at skrive under på at frasige sig retten til at udtale sig om politik og på ikke at skrive hverken artikler eller bøger, var han nu berøvet enhver mulighed for at tjene til livets ophold ved sit forfatterskab. Hans bøger måtte ikke genoptrykkes eller annonceres. Dagspresse og tidsskrifter var lukkede for ham. Foredrag måtte han ikke holde, og i marts 1942 blev han sammen med Soya og Hans Kirk frataget sin årlige forfatterunderstøttelse på 2.400 kr. Folketingets officielle begrundelse var at kontoen på finansloven for 1943 var blevet nedsat med samme beløb. Derimod var nazisten Valdemar Rørdam lige blevet tildelt 'Nationens Hædersgave'.

Hans Scherfig skrev til Nexø: "Jeg hører idag, at man har strøget din forfatterunderstøttelse. Herefter må

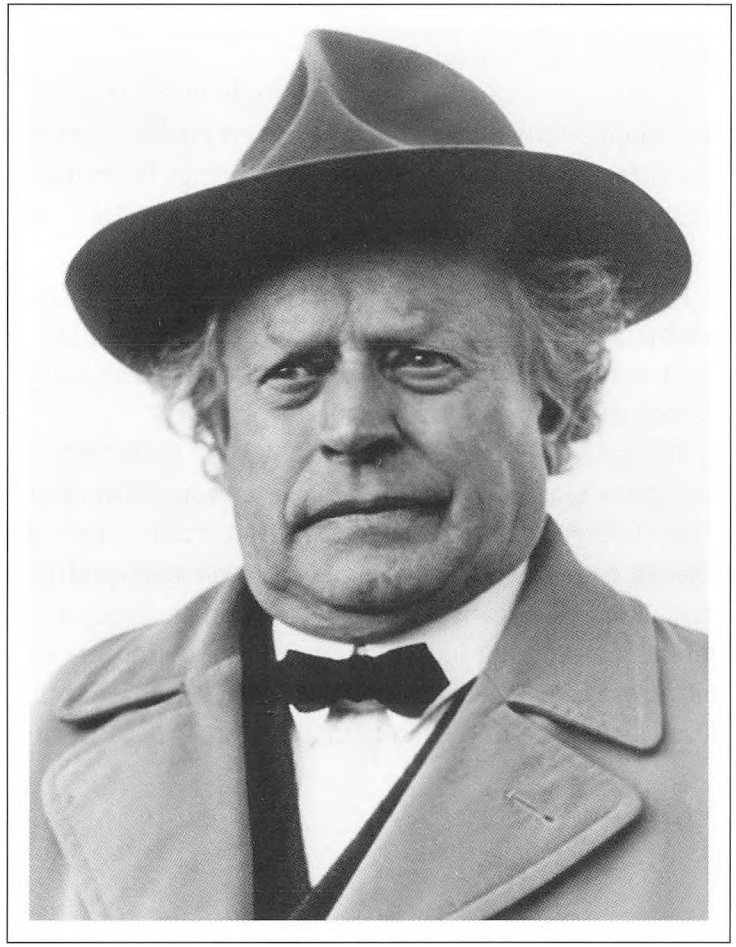

Billedet her er sandsynligvis fra Stockholm, hvor Nexø med familie var i eksil i 1944, da han fyldte 75 år. Foto B. Schleifer.

man vel betragte det som en ære, at man aldrig er kommet på finansloven."

Forfatterforeningen kunne ikke finde ud af at gå imod denne folketingsbeslutning, og en kreds af forfattere stiftede Forfatterforbundet som hurtigt fik mange medlemmer. Her fik modstanden mod besættelsesmagten langt bedre grobund end i Forfatterforeningen.

I det hele taget var en del af Danmark ved at finde sammen på tværs af politiske, økonomiske og sociale skel for at forene kræfterne til modstand mod besættelsesmagten og dens danske håndlangere.

Tidligere formand for Det konservative Folkeparti, Christmas Møller, der kort efter illegalt forlod Danmark for at deltage i modstandskampen fra London, skrev til Nexø få dage efter fratagelsen af forfatterunderstøttelsen: "Skønt Dem ganske ubekendt – men en digter af Deres høje rang har jo mange ubekendte beundrere og man kan vel tillade sig at sige Dem det – føler jeg trang til at sende Dem en hilsen i anledningen af det nye overgreb mod Dem. Jeg havde ikke troet, dette var muligt – men en udmærkelse er det jo egentlig – og der kommer vel en dag efter denne – og så bliver det atter værd at leve i Danmark og verden!".

Nexø svarede: "De hører til i den ikke alt for talstærke række af mænd, der gør, at det – trods alt – er til at udholde også nu herhjemme. Jeg deler fuldt ud Deres tillid til, at der kommer en dag efter denne – og så bliver det atter værd at leve i Danmark og verden!"

Der skulle ikke gå lang tid før Nexø fra sit eksil i Stockholm og Christmas Møller i London fik lejlighed til indgående at drøfte hvorledes de bedst kunne bidrage til, at det atter blev værd at leve i Danmark og verden.

Christmas Møllers radioudsendelser over BBC i London hørte til de mest aflyttede under besættelsen, og også Nexø talte til det danske folk over Moskva Radio. Hans første radiotale fra Sovjetunionen, som han var rejst til fra Sverige, blev bragt i slutningen af 1944 og ugentligt frem til besættelsens ophør.

Bolsjevikken eller poeten

Ikke alene havde Nexø lagt sig ud med regeringen, Socialdemokratiet, pressen og det bedre borgerskab, inden han drog af til sin æresbolig i Dresden i 1951. Han havde også haft en lang offentlig debat med Forfatterforeningen om Tjekkoslovakiet og ikke mindst om foreningens mangel på forsvar for ytringsfriheden under besættelsen, hvor både Nexø, Hans Kirk, Hans Scherfig og andre kommunistiske medlemmer var blevet arresteret af det danske politi. Han havde trukket det æresmedlemskab af Forfatterforeningen tilbage som han havde fået i december 1945, og hans næsten 40-årige venskab med Forfatterforeningens formand, Harry Søiberg, gik i stykker.

Hyldes han som nationalhelt når han vender hjem fra sin emigration efter krigen, varer det ikke længe før han trækker sin skarpe pen, udfordrer alle til duel og ripper op i gamle 'sager og sår' fra besættelsen, og til 'tak' uddeler en lige højre her og der for at afgøre tvisterne på ren knock-out.

Der herskede en bastant vrede omkring Nexø der stod prentet i mange danskeres bevidsthed som den lede kommunist og opportunistiske bolsjevik, hvorfor han – i nogles øjne – blev totalt glemt som forfatteren til mange gode produktioner. Han blev nærmest delt i to personer – 'Den Røde' og så 'Pelles og Dittes forfatterfar'. For hvordan i alverden kunne den hårdtslående bolsjevik være den samme person som i Pelle Erobreren havde skildret Far Lasses og Pelles følelser og dagligdag både følsomt og nøgternt – og uendelig poetisk. (Citatet er fra 1. bind, 4. kapitel):

Klokken fire var Lasse og Pelle i tøjet og slog dørene op fra kostalden ud til marken. Derude rullede jorden sig ud af sin hvide natånde, og morgenen løftede sig forudsigende. Lasse stillede sig gabende i stalddøren og fastslog dagens vejr; men Pelle lod luftens sløredе toner og lærkesangen – alt dette der steg – slå mod sit lille hjerte. Med åben mund og usikre øjne, så han ind i det ufattelige som hver ny dag var med alle sine utænkelige muligheder. "I dag må du tage frakken med, for op imod middag får vi

regn," kunne Lasse så sige; og Pelle kiggede ud i luften for at komme efter, hvor faderen nu vidste det fra. For det slog gerne til.

Så gav de sig til at muge kostalden, Pelle skrabede ned under kørne og fejede efter i floren, Lasse læssede på børen og trillede ud. Klokken halv seks nød de deres morgenmål – spegesild og søbe.

Så drev Pelle ud med ungkvæget, han havde madkurven på armen og klaffen slynget mange gange om halsen. Faderen havde lavet ham en kort tyk ringstav, som man kunne rasle advarende med og kaste efter kvæget; men Pelle foretrak klaffen, fordi han endnu ikke havde kræfter til at bruge den.

Lille var han, og det kneb ham i begyndelsen at gøre indtryk på de store magter, han havde under sig. Han kunne ikke få sin stemme til at lyde skrækindjagende nok, og uddriften var strængt arbejde, især oppe ved gården hvor sæden stod høj på begge sider af markvejen. Kreaturerne var morgensultne; og de store stude gad slet ikke flytte sig for ham, når de først havde fået mulen begravet i kornet og han stod og pryglede løs på dem med klaffens stumpede skaft. Den seks alen lange snært, som for en øvet hånd klippede huden af kreaturerne i små trekantede huller, kunne han slet ikke svinge; og sparkede han med

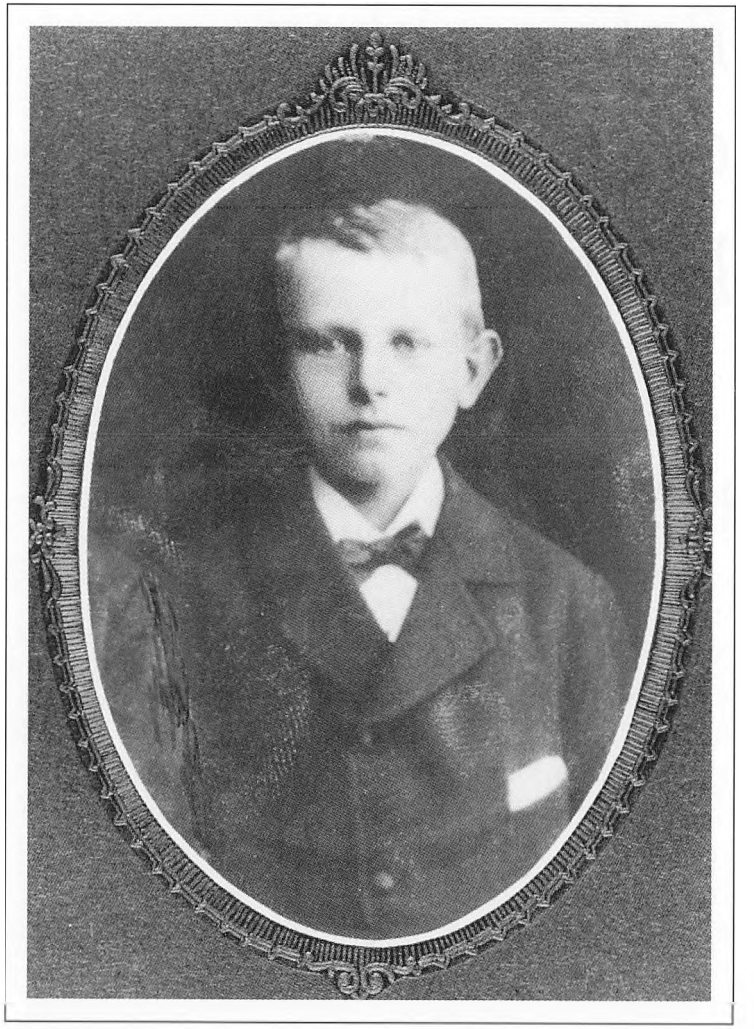

Nexø som konfirmand i 1883.

sin træsko, lukkede de blot godlidende øjnene og græssede sindigt bagen til ham. Så brød han sammen i selvopgivende skrålen, eller fik små anfald af raseri hvor han angreb blindt og søgte at komme dyrets øjne til livs – men lige meget hjalp det. Kalvene kunne han altid få til at flytte sig ved at sno halen på dem, men studenes haler var for kraftige (...)

Uddriften var stræng, men selve vogtningen var et herreliv. Når kvæget først var faldet til ro over græsningen, følte han sig som en general og lod sin stemme lyde ustandselig over engen, mens det gik i hans lille krop af stolthed og magtfølelse.

Det kneb for ham at være borte fra faderen. Han kom ikke hjem til middag, og bedst som han gik og legede kunne der falde fortvivlelse over ham; han bildte sig da ind at der var sket faderen noget ondt, at den store tyr havde taget ham på hornene – et eller andet. Så lod han det hele i stikken og løb skrålende hjemad, men kom i tide til at huske forvalterens pisk og traskede tilbage igen. Han rådede bod på længslen ved at vælge sin standplads således, at han kunne holde øje med markerne deroppe og se faderen, når han gik ud for at flytte malkekvæget.

Han lærte sig til at snitte: skibe og små markredskaber og håndstokke med mønstret bark – kniven faldt godt i hans hånd, og han brugte den flittigt. Timevis kunne han også stå på toppen af en bavtasten – han troede det var en ledstolpe – og forsøge at slå de skudlignende knald med klaffen. Han måtte krybe til vejrs for overhovedet at få snærten fra jorden.

Hele livet igennem bevarede Nexø evnen til at skildre situationer og følelser så præcist og poetisk billedrigt, at man selv tydeligt kan fornemme hele sceneriet, ja ligefrem lugte omgivelserne og fornemme vejret.

Mellem hyldest og skændsel

Nexø døde i sin æresbolig i Dresden i det daværende DDR den 1. juni 1954 af en hjerneblødning. Reaktionerne på Nexøs død er egentlig et godt billede på hans levende liv – en evig svingen mellem hyldest og skændsel. I DDR var han blevet hyldet i de år han havde boet der i slutningen af sit liv, og nu hvor han var død, blev han også hyldet.

Nexø lå på lit de parade og blev æret i stor stil. Min far, Mogens Korst – Nexøs næstældste barnebarn – der på daværende tidspunkt var journalist på Land og Folk, refererede fra Dresden under overskriften "Tyskernes afsked med Danmarks store digter" bl.a.:

I DAG TOG DET TYSKE FOLK og Den tyske demokratiske Republik officiel afsked med den danske digter Martin Andersen Nexø. Af et sådant menneske kan et land være stolt! Scenen i Dresdens stadsteater er helt klædt i sort. På bagtæppet står kun de tre ord: Martin Andersen Nexø. Herunder er den gamle digters smukke sarkofag anbragt på en forhøjning, smykket med friske blomster og med et udvalg af de mange hundrede kranse, der i går i rådhushallen blev nedlagt ved båren (...) Så talte medlem af det socialistiske enhedspartis centralkomite, nationalpristageren Willy Bredel for Nexø – Martin Andersen Nexø har, sagde Willy Bredel, efterladt et digterværk, som gennem generationer vil tilhøre alle racer og nationer, og som vil hjælpe til at føre folkene fremad. Når dette kan siges om en digter ved hans død, så har han givet alt, hvad en digter kan give folket. Martin Andersen Nexø har med alt, hvad han har skrevet, gjort sit hjemland Danmark ære overalt i verden. Og når dette kan siges om en digter, er han en sand folkets søn, en fremragende og virkelig patriot. Martin Andersen Nexø var en beskytter og forkæmper for de fattige og undertrykte. Af en sådan digter og et sådan menneske kan et land være stolt.

Gorkis "Mutter" og Nexøs "Pelle" er to bøger, som alle tyske arbejderfamilier læste allerede før den 1. Verdenskrig. Disse to proletarromaner vandt verdensberømmelse, og tiltvang sig – trods modstand – plads i verdenslitteraturen. Og Nexøs tre proletarbørn: Pelle, Ditte og Morten el-

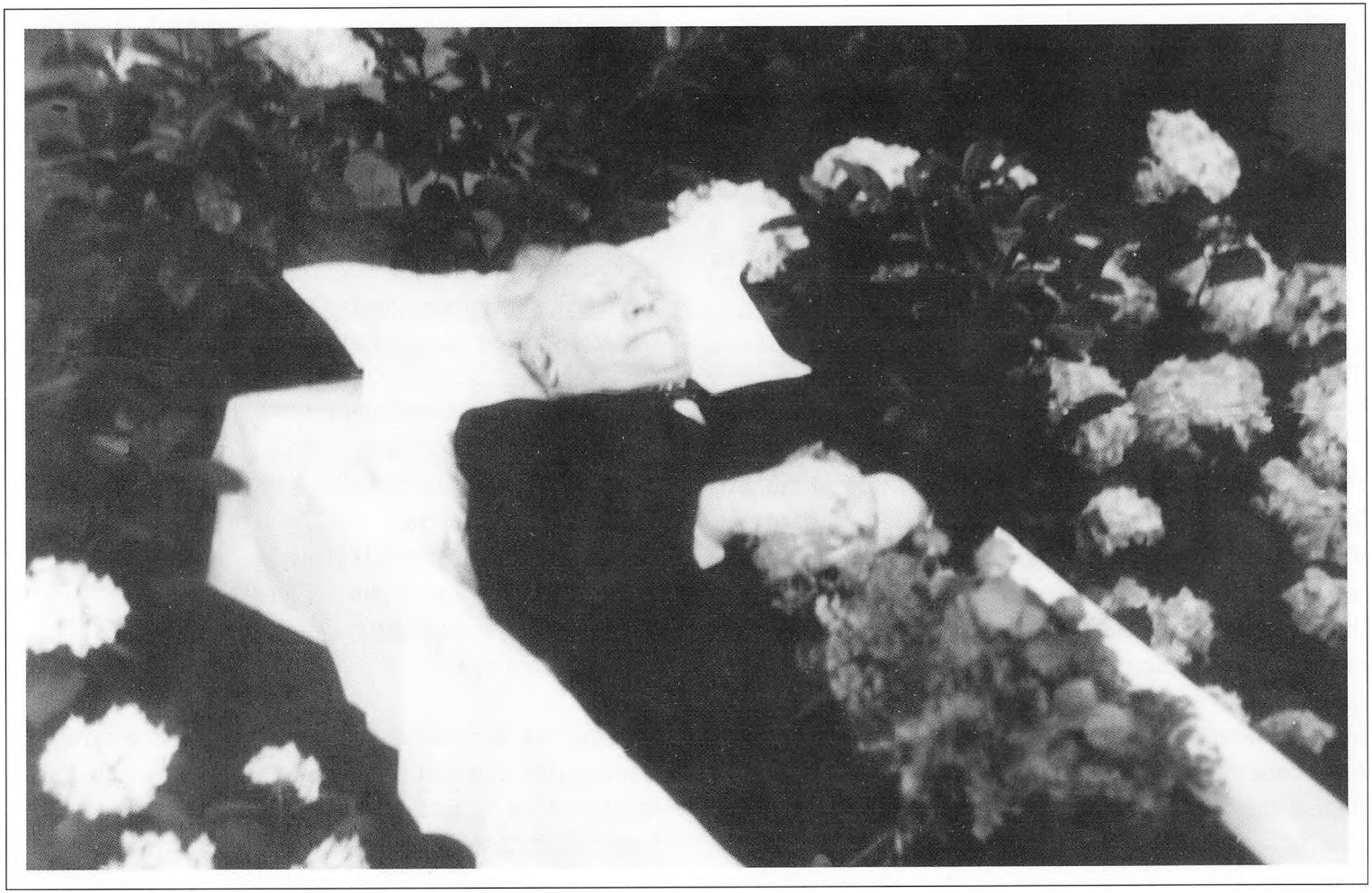

D. 1. juni 1954 døde Nexø i sin æresbolig i Dresden. Hér fotograferet på lit de parade af Ruth Berlau.

skes af folkene i Tyskland og Kina, i England og Frankrig, fra Elben til det Japanske hav, såvel som af det danske folk. Martin Andersen Nexø vidste, at den samlede arbejderklasse var uovervindelig (...)(Fredag d. 4. Juni 54)

Lørdag den 5. juni kom Nexø hjem til Danmark med særtog og blev ved en pompøs højtidelighed bisat fra Forum i København, og følget efter hans karet helt ud til Bispebjerg Krematorium var kolossalt. Det hele var arrangeret af Danmarks kommunistiske Parti med redaktøren af Land og Folk og medlem af DKP, Børge Houmann, som primus motor.

Bisættelsen var en statsmand værdig. Mange ministre, diplomater, gesandter og digtervenner fra Kina, Indien, Tjekkoslovakiet, Sovjetunionen, Polen, Ungarn, Østtyskland, Rumænien, Spanien, Bulgarien, Frankrig mfl. og repræsentanter fra mange udenlandske arbejderpartier deltog. Tidligere flygtninge fra Hitlertyskland var med. De Spaniensfrivillige som Nexø havde mødtes med i Madrid i 1937. Kammerater fra emigrationen i Sverige under 2. verdenskrig, og venner fra Den kolde Krigs dage var med. Langt i overtal var de 'almindelige' mennesker. De som det på en eller anden måde berørte dybt, at de havde mistet en kæmper og en poet som Nexø. En talsmand, en ven, en forfatter, der havde givet dem hver især så meget gennem tiden.

Nexøs partifælle og gode ven gennem mange år, Aksel Larsen, sagde et sidste farvel til "dansk arbejderbevægelses store gamle stridsmand", og professor Ejnar Thomsen sagde om Nexøs forfatterskab: "Med ham og mod ham siger vi ham tak for stort fuldbragt værk! Dansk litteratur efter 1900 ville uden ham have været noget andet, end den er – og noget meget, meget fattigere!". Mange andre holdt også tale for Nexø og skuespillerinden Berthe Qvistgaard læste Otto Gelsteds digt til Nexø: Det store træ er faldet; citatet er digtets sidste strofe:

Der blev tomt i digterskoven,
plads forneden og foroven,
der blev ganske lydt og stille:
faldet er det store træ.
Men hans digtnings brede krone
står endnu, og den vil tone
længe, skænke nye slægter
håb og mod og læ.

Men det var ikke de høje danske embedshatte der var fremme den dag. Det officielle Danmark var stadig lige stejlt over for dets statsfjende nr. 1 og holdt sig væk fra bisættelsen. Det bedre borgerskab, herunder også Socialdemokratiet, havde store problemer med ligefrem at underkende digteren Nexø, mens den politiske Nexø be-

Nexø omkring 1954. Foto Ruth Berlau.

stemt ikke kunne anerkendes. Alligevel var det officielle Danmark temmelig stødt over at kommunisterne, som Børge Houmann udtrykker det i filmen, "at vi sådan havde sat os på liget dér og troet, at det var en statsmand som Lenin, der blev begravet."

Den borgerlige presse var selv omkring Nexøs død fyldt med smædeord fra Den kolde Krigs tid. Tom Kristensen (i Politiken) var den eneste som ikke slørede sin beundring og kritiske holdning til digteren:

VI STÅR SÅLEDES OVER FOR den ejendommelige kendsgerning, at skønt der er skrevet om fattigdom, lige så længe der har eksisteret litteratur, har ingen før Maxim Gorkij og Martin Andersen Nexø kortlagt den fattige mands verden og fortalt os så indtrængende om almuens 'udslagne sind' og om byproletariatets solidaritet. En ganske anden ting er, om den politik, de begge valgte at følge, just vil bevare 'det udslagne sind'."

Det udslagne sind

Nexø bevarede hele livet sit 'udslagne sind', men måske ikke i den partipolitiske betydning Tom Kristensen hentyder til i slutningen af sin nekrolog. For Nexø var ikke partipolitiker selv om han tidligt var medlem af et eller andet parti. Han brød sig ikke om partipolitisk ensretning og slet ikke om pamperi. Nexø gik helt igennem sine egne veje, og havde sine ideer om hvordan tingene skulle være. På trods af hvilket partipolitisk tilhørsforhold han til forskellige tider måtte have, mente Nexø hele sit liv at det enkelte menneske helt og holdent var i stand til at tænke og handle selv.

Den politisk mest farbare vej frem i kampen mod fattigdom og udbytning var – set fra hans synspunkt – socialismen. Men ikke i en hvilken som helst form. Måske registrerede Nexø ikke egentlig hvordan kommunismen i Rusland under Stalin blev et umenneskeligt diktatur. Det repræsenterede bestemt ikke Nexøs ide om en fremadskridende udvikling for menneskeheden, men man må formode at Nexø lukkede øjnene for Stalins diktatoriske uhyrligheder, både fordi de var et 'nødvendigt onde' for at skabe grobund for det gode, og måske hang hans blindhed også sammen med hans forfængelighed. I Rusland blev Nexø feteret og hyldet som en af de meget store på den tid.

Nexø som hele sit liv kæmpede for socialismen og ikke mindst for den enkeltes ret til menneskeværdighed, ville givetvis have været meget chokeret over den udvikling de østeuropæiske lande gennemgik indtil Berlinmurens fald i 1989. Nexø var med før Den russiske Revolution, og han oplevede socialismen i dens opblomstringstid og i starten af den socialistiske gennemførelse efter 2. verdenskrig i Østtyskland. Han forestillede sig sikkert ikke at den socialistiske idé ville udvikle sig til en praksis med centralisme og ensrettende dogmer, sådan som det blev tilfældet i f.eks. Østtyskland.

Allerede i Pelle Erobreren – i den 'juleprædiken' som Pelle holder i Arken på Christianshavn – havde Nexø gjort rede for sine synspunkter på hvordan fattigdom og undertrykkelse skulle udryddes. Nexø satte stort set so-

cialismen og troen på Jesus på samme formel: menneskehedens rejse mod lyset.

I sommeren 1913 – den 6. juli – stod den 44-årige Nexø for første gang over for en meget stor forsamling ved et politisk stævne og skulle holde tale. Tidligere havde han holdt en del taler i mindre forsamlinger, ved lukkede møder i fagforeninger eller i Arbejdernes Oplysningsforbund. Men hér stod han nu i Dynæs bakker foran en tusindtallig skare af fattigfolk, som gennem Social-Demokraten eller Tyendebladet havde læst Pelle Erobreren som føljeton.

Arrangøren af Dynæs-Festen var Nexøs gode ven, forfatteren og anarkisten Johan Skjoldborg, som i øvrigt havde hjulpet Nexø med at få udgivet hans første bog, Skygger, i 1898. Nexø selv var på det tidspunkt medlem af Socialdemokratiet, men det var ingen partipolitisk tale han holdt. Tværtimod fik partiet ikke så få hug med på vejen. Nexø så det som en større opgave at tegne billedet af vejen frem, kampen, og billedet af en ny og gavmild fremtid hvor Fattigpers trængsler var forbi. Nexø tegnede hellere et billede af en fremtid hvor alle var lige, hvor ingen skulle udbytte hinanden, hvor ingen mere skulle sulte, og hvor man kunne få tid og

Portræt til min farmor Mathilde (kaldet Tut) på hendes 13-års fødselsdag.

Nexø og Johanna med børnene Per Vilhelm og Ditte 1939 i Sovjet. Pressefoto H. Svensson

overskud til at beskæftige sig med andre ting end at skaffe det daglige brød.

Det er vel unødvendigt at sige, at Nexøs tale absolut ikke faldt i god jord blandt partiets spidser, selv om partiet næppe tillagde det større betydning hvad digteren fandt på at stå og sige.

Talen havde Nexø skrevet med blyant, og den fyldte 27 håndskrevne sider, plus alle de notater han havde lavet i margen; han kaldte den "Fattigper og Fremtiden". Her er nogle af den lange tales punkter:

MINE TILHØRERE!
Modstandere af underklassebevægelsen ynder at gøre gældende, at den hverken rummer religion eller idealisme, men er slet og ret madstræb (...) Hvad modstanderen siger, er der ingen grund til at tage altfor alvorligt – det bestemmes oftest af taktik. Alvorligere er det, at der er folk inden for bevægelsen selv – og førende folk – der i grunden gør noget lignende gældende. Socialismen er en slet og ret økonomisk bevægelse – siger de – som ikke har noget med idé og religion at gøre, men kun har til opgave at skaffe underklassen bedre levevilkår.

Hvis det virkelig var tilfældet, så var socialismen ikke egnet til at følge underklassen længere fremad, end til den fik skrutten fyldt. Og det er jo lige lidt nok – efter en opmarch, som ingen anden bevægelse kan opvise magen til (...) Den økonomiske frigørelse er kun det første skridt frem mod småmandens fjærne mål: at erobre tilværelsen med alle dens rige muligheder, at få del i alt, hvad livet rummer, fra støvet til de højeste himle, at blive et menneske.

Fattigper kommer ikke anstigende som den gudløseste af alle, tværtimod, ingen møder med bedre vilje til at træde i forhold til det gådefulde i tilværelsen end han. Alt for meget har livets gåder præsenteret sig for ham som en tom tallerken; han hungrer efter at komme i kast med det overskydende: evighed, uendelighed. Han har lige fået en sjæl forærende og længes efter at fylde den – han hungrer efter religion (...) De, der skal leve og overtage fremtiden, behøver den stærke tro på de gode kræfter og det positives sejr. Og et frimodigt forhold til det ukendte behøver de, for der er det jo, fremtiden hviler. Derfor har Fattigper på sit program – ikke at afskaffe religionen, men at gøre den til en privat sag. Den vågnende underklasse er stærkt religiøs – de, der regner anderledes, forregner sig. Og den må og skal være det; det religiøse er jo selve opdriften i os.

Og nu idé – har jorden nogen sinde set en bevægelse, som bæres så stærkt netop af idé som vor? Småfolk har altid været i flertal, så længe verden har bestået, undertrykkelse og udbytning har altid floreret; men først nu har de små lært, at de ved at lægge lidet til lidet kan erobre verden.

Hvor megen idealisme har det ikke krævet at realisere organisationstanken! Dersom det hele blot drejede sig om mere mad, så ville vel hver enkelt bryde ud for sig og søge at mele sin egen kage. I bevægelsens barndom var det halsløs gerning at gå ind i organisationen. Og mangen småmand har sat det lidet, han havde, overstyr for at følge samvittighedens bud. Endnu den dag idag er det meste af arbejdet inden for bevægelsen som at plante skove for sine børnebørn. Fattigper er langsynet; nøden har lært ham at være det (...)

Den lille mand verden over har som ved et mirakel fået et indre, en sjæl tildelt, og det første bud den har til ham er: Gå hen og slut dig sammen med dine lige. – Og hør en gang efter, hvor promte han svarer på kaldelsen! På sin daglige gang rundt om jorden kan solen uafbrudt skinne på vågnende skarer, småfolk, der fylker sig under den røde fane. Så store kræfter sætter udviklingen ikke i gang blot for at højne daglønnen for de arbejdende.

Det røde spøgelse gør ikke verden usikker for så lidt; der ligger større formål bag underklassens rejsning (...)

Det vil blive Fattigpers opgave at indføre verdensfreden, men ude i forlængelse af, hvad vi har for, skulle helst ligge mere end det, at mennesker holder en nødtørftig fred

med hinanden. Og hvad vi vil have fremtiden til at indfri må vi arbejde for idag.

Vi vil jo sikre enhver det fulde udbytte af hans arbejde. Nu er der kæmpet både politisk og fagligt – og med held – i adskillige år, uden at de, der snylter på arbejdet, er blevet væsentligt magrere – eller arbejderne væsentligt federe. [Hér slår Nexø et slag for den tanke som danner et af hovedmotiverne i *Pelle Erobrerens* bd. IV, og som han havde høstet mere bebrejdelse end anerkendelse for: nemlig kooperationen].

Det var snart på tiden, om vi ved at lægge lidt mere kraft også i kooperationen eksproprierede snylternes basis. Betragt engang underklassens fremrykning, og De vil se at den som enhver god hær er delt i tre dele; i midten den politiske bevægelse og på højre og venstre fløj fagforeningsbevægelsen og kooperationen. Hidtil har vægten været lagt på de to første. Først på Internationales kongres i København for et par år siden blev kooperationen anerkendt som en jævnbyrdig faktor med den politiske og fagforeningsbevægelsen. Uden tvivl vil det vise sig, at kooperationen – overtagelse af produktion og omsætning – bliver den endelige og eneste vej ud i virkelig frigørelse for underklassen.

Hverken den politiske eller fagforeningsbevægelsen vil være i stand til at afskaffe kapitalismen (...) Naturligvis skal vi stemme og sprede politisk oplysning, erobre kommunerne hvor vi kan og erobre mandater til rigsdagen. Men lad os alligevel ikke overvurdere det politiske og tro, at parlamentarismen er et universalmiddel mod alle onder. Den er tilstrækkelig bærende for de borgerlige partier, men over for vor bevægelse har den allerede på enkelte punkter svigtet, og jeg er bange for, at den i det afgørende ville spille fallit. Ikke for ingen ting sætter reaktionen sin lid til den stund, da Socialdemokratiet bliver flertal og må danne regering (...) Vi kan meget vel opleve den situation, hvor vi med flertal i rigsdagen vedtager love i god overensstemmelse med vort program – og disse love så for vore øjne giver sig til at spinde silke for de få – som alle love før dem.

Nexø er fra flere sider blevet beskyldt for at have været politisk naiv i mange henseender. Det er nu ikke min fornemmelse. Jeg ser ham i langt højere grad som noget så sjældent som et uhyre ærligt og redeligt menneske. En mand der hader pamperi og som stædigt går mod ét mål – nemlig sammen med de mange mod "Lyset".

Drivkraften

Man kan undre sig over hvordan Nexø formåede at blive så stor og verdenskendt en forfatter med de mange dårlige odds han havde fået i 'vuggegave'. Dette lille, forsigtige, svaglige fattigmandsbarn, der blev en velskrivende og højtråbende mand. Verdensborgeren som livet igennem blandede sig i alverdens ting – i et evigt forsvar for de fattige og udbyttede.

Netop forsvaret for de undertrykte var en stor del af Nexøs drivkraft. Hans dybe sociale indignation forsvandt aldrig. Han var rasende over den kolossale ulighed der var i samfundet. Nexø havde gennem hele sin opvækst mærket på sin krop hvad fattigdom, sult og kulde betyder. Han havde set hvad kampen for det – ofte alt for sjældne – daglige brød gjorde ved mennesker omkring ham: hans forældre, hans ti søskende, familierne rundt om ham gennem opvæksten både på Christianshavn, i Brumleby og i Nexø på Bornholm.

Nexøs forældre Mathilde Mainz (1845-1927) og Hans J. Andersen (1839-1910). De blev skilt da Nexø var voksen.

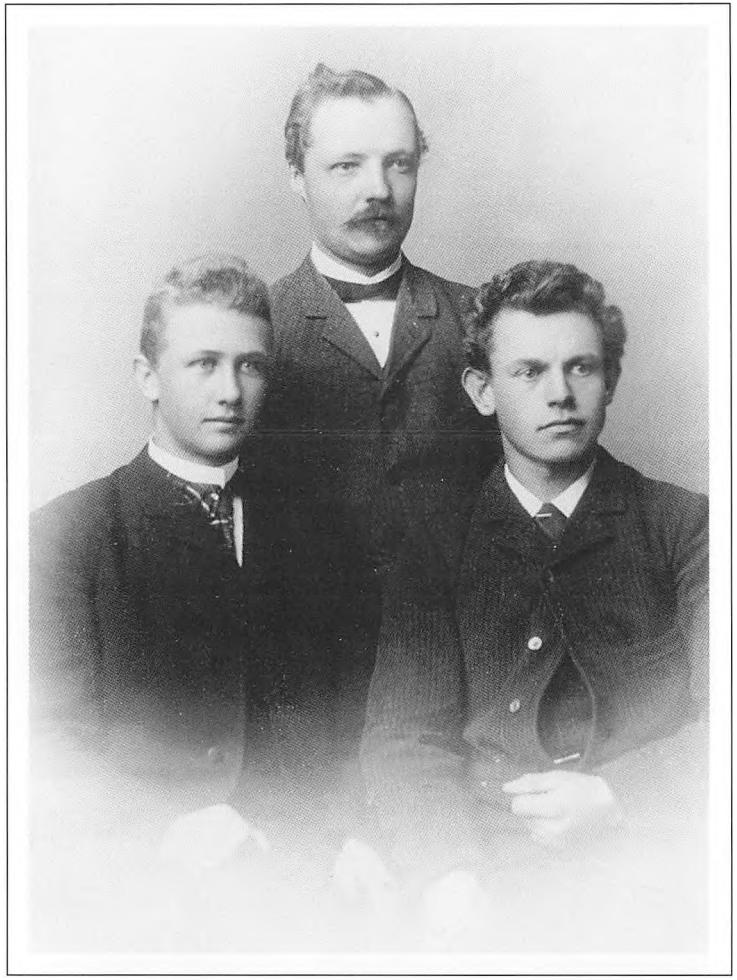

Nexø med flere fra Askov Højskole 1891-93.

Han har igennem sit forfatterskab trukket på alle disse oplevelser som har stået lyslevende for ham. Selv da Nexø skrev sine fire bind Erindringer – hvor han dog var i 60erne – står alting stadig knivskarpt i hans erindring. Nexø indleder sine erindringer med følgende overvejelser over sandhed og virkelighed i sit forfatterskab:

Siden jeg blev tres, hænder det oftere og oftere, at jeg stilles over for det Spørgsmål: Hvornaar faar vi en Levnedsbeskrivelse fra Dig? Min første Stilling til Spørgsmaalet var Ærgrelse over, at man fandt mig gammel nok til det; selv hade jeg ingen Følelse af at være naaet til Memoire-Stadiet. Mine Forbindelser bagud har altid holdt til i det Ubevidste; det er Nuet og Fremtiden, der lever bevidst og vaagent i mig. Jeg har vel kraftige Rødder i det Forgangne, men har altid følt, at de nærede og styrkede mig bedst, naar de fik Lov at arbejde i det Skjulte. Og naar man staar midt i Kampen, hvor den brænder hedest, og har en Gut på halvandet Aar tumlende som en friskpumpet Gummibold under sit Arbejdsbord, er man ikke meget oplagt til at rette Sindet bagud.

Vidstes der desuden ikke nok om mig i Forvejen? Jeg har dog en anselig Produktion bag mig, og Kritiken har altid energisk hævdet – uden at tage større Hensyn til en stilfærdig Protest nu og da fra min Side – at Indholdet i min Produktion i Hovedsagen var af selvbiografisk, natur-

ligvis let omdigtet, Art.

Men det er nu alligevel saa som saa; i Virkeligheden har jeg, ogsaa hvor jeg anvendte Stof af mit eget Liv, løjet ganske tykt, har maattet lyve for overhodet at faa Folk i Tale. Jeg har ofte maattet le, naar der blev anket over min krasse Realisme; man skulde bare vide, hvordan Virkeligheden saa ud! Hvis jeg hade skildret de paagældende Episoder som jeg har oplevet dem, vilde man have pebet – maaske stenet – mig ud af Tilværelsen. Det kunde forøvrigt være fristende nok at gøre dette, stille den nøgne Virkelighed op ved Siden af Skildringen af den.

Og uden at ville det gled jeg altsaa alligevel med, til jeg en Dag var blevet fortrolig med Tanken om at tage mit Livsløb op i Sammenhæng. "Men saa vil jeg ogsaa for en Gangs Skyld tage mig Lov til at sige den nøgne, usminkede Sandhed," tænkte jeg.

Og nu, da jeg er godt i Gang, maa jeg spørge mig selv, hvordan Sandheden egenlig ser ud. Alene jeg har mødt adskillige Sandheder i mit Liv, i hundredevis vel nok! Sandhedernes Antal er uendelig stort; og naar vi har mødt dem alle, har vi maaske Sandheden. Men det ligger uendelig langt ude! Der er maaske alligevel ingen anden Vej for den Enkelte til at naa Sandheden end at lyve – digte! – sig den til, eller lade andre gøre det for sig.

Sandheden om Far og Mor f.eks. – man skulde synes, den gav sig af sig selv for den, der avledes af dem og voksede op under deres Øjne, levede sin vaagneste Tid Barndommen sammen med dem Dag for Dag. Og dog er intet mere indviklet end at skifte Ret mellem dem – jeg formaar det simpelt hen ikke. Enten har den ene Ret i min bevidsthed eller den anden, og i Almindelighed er det Mor, som har det. Men det kan ogsaa ske, at jeg maa tage Parti for Far; det afhænger af Stemningen i Øjeblikket og denne igen af den Situation, der netop er fremme og hersker i Erindringen. Og jo ældre man bliver, desto sværere bliver det! Jeg synes jeg ved mere om Far og Mor idag, end da de levede, ja mere end dengang jeg hade dem for Øje bestandig. Men klogere paa deres Forhold er jeg alligevel ikke blevet.

Nexøs talent var uomtvisteligt, men talent skal formes og udvikles. Nexøs vej til litteraturen går bla. via den særprægede barndomsven Jakob Hansen. Jakob Hansen var det anarkistiske proletarbarn, uden smålig hensyntagen til normer og indsnævret moral, og med et udpræget dialektisk forhold til tilværelsen. Nexø blev simpelthen tvunget til at lære noget, til at læse om temmelig forskellige ting og til at reflektere over den begavede vens modsigelseslyst.

Også den fem år yngre forfatter Otto Rung kom til at betyde meget for Nexø. "Bougeoisidrengen" kaldte Jakob og Nexø ham, og trekløveret lærte hinanden lidt af hvert i 1890'erne hvor diskussionerne gik højt. Jakob

lærte f.eks. Rung at læse Nietzsche, Nexø fik Rungs øjne op for andre samfundslag, og endelig fik Rung lempet Nexø ind i sin kreds af "radikale intelligensere".

Mange mennesker har hjulpet Nexø, har troet på ham og hans talent, men Nexøs møde med højskolemiljøet er afgørende. Som 20-årig deprimeret, arbejdsløs skomagersvend i et koldt loftsværelse dumpede Nexø nærmest ved et tilfælde ned i Højskoleforeningens have i Rønne og kom til at gå både dér, på Højskolen i Østermarie og sidst på Askov Højskole.

I 1913 blev Nexø bedt om at skrive lidt om de danske folkehøjskoler til den berlinske arbejderforening Freie Volksbühnes tidsskrift:

Den første kærlighed er dog den bedste, siger en dansk Folkevise, og paa Højskolebænken har jeg fået min første Indvielse til Livet. Siden har Udviklingen ført mig ad veje, der tildels var andre; der er gaaet saa mange Overrislinger hen over mit Sind. Højskolebevægelsen var dog den første, som fyldte det med Vækst og Grøde, og derfor har den bevaret sin egen Plads i mit Hjærte. En fredfyldt Plads vel nærmest, som den Gamles i Ovnkrogen. Det er væsentlig andre Kræfter, der nu er fremme i Dagen herhjemme og tager de daglige Tanker; men jeg skal forsøge at springe over det hele, hen til min første Skolebænk.

Naturligvis har jeg ogsaa gaaet i Skole som Barn, saaledes som Almuebørn den Gang gik i Skole – og tildels gør det endnu – naar de ikke er optaget af at bjerge Udkommet. Jeg foretrak den Gang det Arbejde, der ikke oversteg mine Kræfter, for Skolebænken; der var dog Mad for Legemet i det! Skolen gav hverken Føde for Legemet eller Sjælen, men bibragte en blot – saa omstændeligt som muligt – nogle mekaniske Færdigheder som Læsning og Skrivning og noget dødt og ufordøjeligt Hukommelsesstof. Og jeg nærer endnu mine Tvivl med Hensyn til Barnets Skolegang, saadan som den er sat i System i "Mønsterstaterne". Det bedste i Barnet gaar til mellem Pædagogikens Valser; det hæmmes legemligt af de 4-6 Timers daglige "Timer" på den trange Bænk, og Friskheden slides af det. Resultatet af de obligate 7 Aars Afpropning opvejer næppe, hvad der er sat til af Vækst og naturlig Tilegningsævne.

Nexøs mange rejser har selvfølgelig også været medvirkende til hans dannelse og politiske vækkelse. Nexø fik sine rejser finansieret ved at indgå aftaler med aviser og blade om aflevering af artikler.

Allerede i 1907 gjorde Nexø turen til Rusland første gang, ti år før Oktoberrevolutionen. Han fik hyre på en fragtdamper med kul fra Lübeck til St. Petersborg og havde en aftale med en avis om artikler. Om denne rejse fortalte han senere: "I Petersborg så jeg så mangfoldige russerbluser, røde og blå, alle gik med disse blu-

ser – alle havnearbejdere. Nå, og så købte jeg mig én for min sparsomme hyre. Forstår du, det er en russerbluse!" Dén bluse var han meget stolt af og lod sig meget gerne fotografere i.

Nexøs første udenlandsrejse til Italien, Nordafrika og Spanien – fra december 1894 til sommeren 1896 – gør han om igen i 1902. Om betydningen af denne rejse især i Spanien fortæller Børge Houmann i filmen:

Under hans første rejse var det jo nærmest en engelsk dame, der optog det meste af hans tid og interesse dernede.

Anden gang han var dernede i 1903, da var det anarkisterne. Dem synes han slet ikke at have opdaget under sin første rejse. Men han kom i tæt kontakt med anarkistiske kredse dér i 1903 og fortæller da i alt fald om hvordan han var sammen med anarkisten Alfonso, som blev hans gode ven og fortrolige. Og som sikkert ramte sådan noget netop i Nexøs eget hjerte med pludselig en dag at springe op og kæmpe og så falde ned og være slået ud – og så begynde forfra igen.

Jeg tror der var meget anarkisme i Nexø. Selv om han på det hjemlige plan og i familien ønskede at opretholde en meget strikt orden og rangfølge, så var han selv...hans eget sind var faktisk meget anarkistisk.

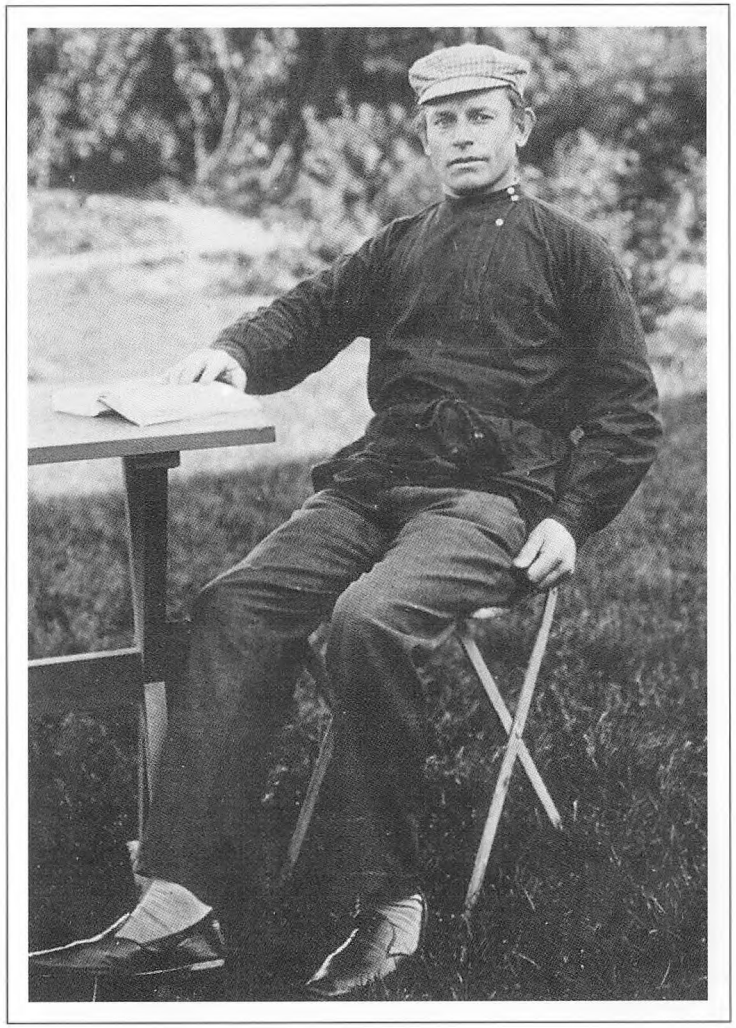

Nexø i sin russerbluse, 1908.

Patriarken

Især Nexøs private liv afspejler hans meget sammensatte personlighed. Mens han udadtil stod for revolutionerende nytænkning og altid forsvarede de svageste både ideologisk og praktisk, og mente at kvinder selvfølgelig skulle uddannes, at mænd og kvinder var lige, havde dyb respekt for kvinder, der markerede sig som f.eks. Marie Bregendahl, Marie Nielsen, Moa Martinson, Ruth Berlau, så syntes en helt anden husorden at gælde hjemme. Nexø var patriarken hvorom hjemmets andre medlemmer cirklede. Det var ham der bestemte husordenen ned til mindste detalje, og gik tingene ham imod, lader det til at han var ret hurtig til at skabe sig en ny familie. Nexø var gift tre gange og fik ti børn gennem 40 år. Hans stolthed var stor da han som 69-årig fik sit sidste barn.

Nexøs kvindeideal var hans mor. Hun var klart symbolet på det bedste og stærkeste i almuen, den altopofrende, hende der sultede for at mand og børn kunne få mad, hende der var på stikkerne dag og nat, hende der altid kom i sidste række. Romanen Ditte Menneske-

Nexøs mor, kaldet Bess.

barn er Nexøs hyldest til sin mor. I filmen siger han om romanens hovedperson:

> *Romanen om Ditte Menneskebarn er beretningen om proletarkvinden, sådan som hendes tilværelse, med få undtagelser, formede sig helt op til begyndelsen af dette århundrede. Om hendes endeløse slid, hendes utrættelige omsorg. Hendes aldrig glippende offervilje (...)*
>
> *Ditte! Menneskebarnet! Har i sin aldrig svigtende omsorg, sin liden på andres vegne, med fuld ret gjort sig fortjent til navnet: Menneskehedens Moder – Mater Dolorosa! Er det muligt andet end at elske hende og give hende en glorie, en helteglorie, i sit hjerte!. Kommer noget andet heltemod overhovedet op mod det mod, den udholdenhed og tapperhed, hvormed hun har båret byrden af de hårde, onde tider for menneskehedens store flertal?*

Det har været noget af et kvindeideal for Nexøs koner at leve op til. Hans sidste kone Johanna er nok den der klarede rollen bedst, den dengang kun 20-årige Johanne som 55-årige Nexø mødte i et tog i Tyskland og blev sammen med til sin død næsten 30 år senere. Mit indtryk af hende er at hun faktisk levede og åndede for sin mand. Der kom 3 børn i dette ægteskab.

Da Nexø mødte Johanne, var han gift med den 20 år yngre lærerinde Grethe. De havde 5 børn sammen og boede på det tidspunkt ved Bodensee i Tyskland. Deres ægteskab havde da varet omkring 11 år.

Nexø var knapt 30 år da han i 1898 blev gift med min oldemor, Margrethe Thomsen, som da var blot 17 år. Få måneder efter kom deres første barn Anna, og to år senere fik de endnu en datter, Mathilde, der blev min farmor. Dette ægteskab varede i 14 år.

Min oldemor kom fra et grundtvigiansk hjem nær Randers hvor især hendes mor havde en evne til at samle spændende forfattere og kunstnere til udbytterige diskussioner og hyggeligt samvær. Jeg har ikke indtryk af at Margrethes forældre pressede på for at hun skulle gifte sig med Nexø, selv da hun blev gravid.

Margrethe skriver i sine private erindringer om brylluppet:

> *Jeg græd ved tanken om at skulle bort fra mine elskede forældre – og Mor sagde dagen før brylluppet: "Ja, ja min pige, om ti år har vi dig igen." Det var nu synd. Mor var fremsynet, og hun havde efterhånden mistet sympatien for Nexø, fordi hun syntes, at han røvede hendes barn. Og han var alt for hård til min blide karakter, som hun sagde! (...)*
>
> *Nexø arbejdede allerede dengang ind imellem på Pelle, og lagde sidste hånd på Det bødes der for, som udkom i 1899. Nexø arbejdede bedst om natten, når alt var stille.*

Ved 3 tiden nat holdt han i reglen op. Han var sulten og jeg, som allerede lå i min sødeste søvn, hentede en stor bøf med løg og en bajer. Derefter skulle han have en skak, han var nu ikke helt glad, hvis jeg en gang imellem vandt, skønt det var sjældent. Men klog, som en rigtig kone skal være, lærte jeg hurtigt at lade ham vinde. Så var han stolt og læste, hvad han havde skrevet, og spurgte om min mening. Gjorde jeg indvendinger sagde han, at det havde jeg ingen forstand på. Men mærkeligt nok rettede han altid det, jeg havde kritiseret.

Også dér lærte jeg nu efterhånden at synes, at alt var såre godt, hvad der kom fra Nexøs hånd, hvad det selvfølgelig også var. Men man lærte jo på kvindevis at blive manden underdanig. Stik mod min opdragelse i det fredelige grundtvigianske hjem.

Få år senere, i september 1906, på samme tid som min oldemor sad som 25-årig med to døtre på 7 og 5 år, høstede Nexø megen radikal anerkendelse for sit foredrag i Studentersamfundet om "Ægteskab og fri kærlighed". Nexø konstaterede bla. kategorisk at "Det kapitalistiske samfund har sit bedste værn i ægteskabet og sin rugeplads under den fimsede dyne, hjemmet som regel er." I Jævnbyrdige og i nogle udkast til andre skuespil i samme periode forklarer han et ægteskabs forlis ved at manden havde behandlet konen som sin lige. Det

Min oldemor Margrethe fotograferet omkring 1907.

havde hun ikke kunnet tåle. Kvinden var jaloux. Hun blandede sig i mandens anliggender, forstyrrede ham i hans arbejde og var årsag til at alt gik skævt.

Børge Houmann skriver i sin bog Martin Andersen Nexø og hans samtid bla.:

> *Han trampede virkelig rundt i et Ingenmandsland også i henseende til kvinder og ægteskab. Det gjorde – og gør – vel nok mange mænd. Det fatale var, at han trampede, hvor andre går på listesko. Han forkyndte sin opfattelse på anmassende vis og forventede den respekteret som den eneste rigtige. Han følte sig misforstået, undervurderet, ofte direkte modarbejdet af både sin første og sin anden kone. Af sin første kone fordi hun ikke altid kunne følge ham på hans vilde veje, og derfor forekom ham urimelig småborgerlig. Af sin anden kone fordi hun tog hans tale om frisind og selvstændighed alvorligt og derfor mente sig berettiget til ind imellem selv at træffe bestemmelser. Det førte til ublide skildringer af de to kvinder, og samtidig til en glorificering af Morten [hovedperson i romanen Morten hin Røde og forfatterens alter ego], der ikke netop frikender ham for medansvar.*
>
> *Morten er i romanen en flot fyr. Han har kvindetække, og det er ham ikke ukært. Han ynder på samme tid at optræde som patriarkalsk husfader med uomgængelig pligt til at håndhæve disciplin i enhver henseende over for både kone og børn, uden selv at pålægge sig snærende bånd af nogen art. Hans hjem skal være den lune rede, hvor ro og orden hersker, og hvor han kan hvile ud.*

Sådan var dét og dermed basta! Et grundsyn som kvinder i dag ikke bryder sig om, og som forfatterinden Astrid Ehrencron-Kidde heller ikke kunne acceptere. I sin bog Hvem kalder – fra mine Erindringers Lønkammer (1960) skildrer hun mødet med både Nexø og min oldemor. Forfatterparret Astrid og Harald Kidde havde mødt Sophus Claussen og Nexø en formiddag, og Nexø havde straks inviteret dem hjem til frokost, dog uvidende om hvorvidt der var mad i køkkenskabet hos Margrethe i 'Gryet' i Espergærde:

> *Jeg vidste godt fra Harald, at Nexø var en ven, som man kunde stole på. Men der var noget ved ham, der gjorde, at jeg aldrig var i stand til at føle varmt for ham. Der var noget hårdt over ham – og sikkert også i ham. Han havde en underlig måde ligesom at hugge ordene ud på, som slog han endnu skærver af klippeøens sten. De faldt langsomt og selvsikkert – jeg kan ikke kalde det, at han satte tankestreger imellem dem, men det lød, som om han understregede hvert ord han talte, på det, at de skulle fæstne sig i tilhørernes sind – og ikke glemmes.*
>
> *Hans træk havde også noget af stenens hårde og kan-*

Margrethe med døtrene Anna og min farmor Mathilde ca. 1905.

tede karakter, og der var noget uregerligt over det dengang endnu fyldige hår, der syntes at have en tendens til at krølle fra naturens hånd, men som blev holdt i ave af han egen.

"Hvor gamle er Deres småpiger nu?" spurgte jeg.

Han smilte, men smilet så nærmest ud som en stramning af musklerne omkring den brede mund. "Aa" sagde han, "nu er de snart lige så gamle som deres mor".
Jeg så forundret på ham, men havde ikke lyst til at spørge hvad dette mærkelige svar skulle betyde (...) Havde jeg ikke forstået Nexøs udtalelse om sin kone derude i skoven, så forstod jeg den i samme øjeblik jeg så hende, da hun stod i døren mellem sine to småpiger og tog imod os på hans lille villa: Gryet, i Espergærde. For hun så i virkeligheden snarere ud, som om hun var deres nogle få år ældre søster end deres mor.

Hendes tykke, brune hår var redt ned over kinderne i

Grethe med hendes og Nexøs 5 børn omkring 1927 (Storm, Inge, Oluf, Rolf og Morten).

madonnafrisure, hun havde store, brune og blanke kvieøjne og et ovalt, men alligevel barnligt rundt ansigt, med et lidt mut udtryk – måske også med en anelse af tilbageholdt trods. Jeg gad også se den, der turde give en sådan udtryk overfor Nexø.

"Ja, Margrethe var jo også kun seksten år, da jeg giftede mig med hende" sagde han ligesom forklarende.

Jeg havde syntes bedre om, at han havde sagt: da vi blev gift. Det andet lød så underligt ensidigt – pashaagtigt. Som om han havde røvet hende eller taget hende af nåde og barmhjertighed.

Da han spurgte hende, hvordan det forholdt sig med hendes spisekammerforsyning, svarede hun straks: "Ja, Martin – jeg havde jo tænkt, at vi kun skulle have sylte og stuvede kartofler i dag –"

Nexø så på mig. "Ja, men det er da udmærket" sagde jeg hurtigt – og løj. For jeg havde altid afskyet stuvede kartofler og fundet, at det var selve borgerlighedens triumf.

Ikke alene konerne blev kørt i stram snor. Også børnene måtte ofte undgælde for Nexøs opfattelse af at det var ham der havde 'de vises sten' i sin hule hånd. Min oldemor skriver f.eks. et sted i sine erindringer at hendes moderhjerte ofte blødte for de to piger. Nexø underviste i en lang periode selv sine døtre, fordi folkeskolen ikke var god nok, og han kørte dem i stram snor. Og hun beretter om hvor synd det var for pigerne, når kammeraterne stod og ville have dem med ud at lege, og Nexø så smed dem ud fordi pigerne skulle arbejde. Leg var noget pjat.

Selv så sent som omkring 1940 var Nexø stadig den overlegne patriark over for sine børn og sin kone. Ditte, Nexøs tredjeyngste barn, har fortalt om hvordan Nexø suverænt bestemte, hvilke bøger både Johanna og børnene måtte læse. På den tid var et forfatterhjem fyldt med bøger med dedikationer fra alle de andre forfattere – et helt bibliotek var det – men alligevel var der altså rationering på. Ditte har fortalt at når hun eller en af de andre skulle have en bog, gik Nexø hen til bogskabet og trak højtideligt nøglen op af lommen og valgte en bestemt bog. Ditte fandt dog hurtigt ud af at skaffe sig en nøgle og valgte selvfølgelig selv.

Nexø på sin 60-års fødselsdag med datteren Ditte på skødet og sin tredje kone Johanna.

Kedelig var han bestemt ikke

[50]

Børge Houmann siger om sin oplevelse af Nexø som ven gennem mange, mange år: "Han holdt på sin ret! Altså, når han mente at han havde ret, så sloges han for det. Og han fik det jo som regel trumfet igennem, fordi han var Nexø. Man opgav ligesom på forhånd. Han var jo af statur en vældig stor én, så man opgav ligesom at tromle ham ned."

Det har nok ikke været kedeligt at være sammen med Nexø, hvad enten det var i den ene eller anden forbindelse. Jeg tror han havde en ret voldsom 'karisma', og han forstod at komme de sjove steder, at samle spændende mennesker og at være meget til stede, når han var der. Jeg tror at han fyldte vældig meget, når han kom ind i et rum. Han kunne heller ikke holde sig i ro. Han var rejselysten, langt ud over det sædvanlige. Det har selvfølgelig gået hårdt ud over koner og børn at han var så meget væk. På den anden side har de også været med i større eller mindre omfang. F.eks. var han i 1910 rejseleder – til hest vel at mærke – på Island, hvor min oldemor deltog.

Fra min oldemors optegnelser har jeg hentet følgende oplevelser:

Vi besøgte ofte Skjoldborg. Han boede dengang på Dynæs. Der var altid festligt takket være Skjoldborgs gode humør. Når bådene undertiden lagde til ved hans egen landgangsbro (...) trakterede han med champagne. I længden kunne husmandsbruget ikke bære hans flotte vaner – desværre gik han omsider fallit – der blev samlet ind til ham, det dækkede ikke længe. Fru Louise var ligeså gæstfri. Hendes traktement med lammesteg og asparges når det var dyrest, svarede heller ikke til husmandsbruget. Festlige var de!. A. Meyer og Peter Sabroe var vi ofte sammen med dér. De var heller ikke kedelige mennesker! (...)

Efter sigende så jeg godt ud dengang. Aakjær havde set lidt for meget på mig – uden jeg anede det – følgerne var, at Nexø var ude af sit gode skind – bedyrede om aftenen da vi var kommet i seng, at vi bestemt næste dag måtte rejse ned til mine forældre på gården og få en skilsmisse i

Margrethe og Nexø på Island i juli 1909. Nexø var rejseleder for en selskabsrejse arrangeret af Politiken.

stand. Hans gemyt faldt dog til ro. Vi blev på Jenle – overværede den årlige "Jenlefest" (...) på en dejlig bakkeskrænt ud mod Limfjorden (...)

Fra Jenle gik turen til Skagen, hvor vi dels boede privat, dels for "kunstnerpris" i Brøndums gamle købmandsgård. Vi var sammen med Krøyer – kom meget hos Anchers, som malede mig med mine to piger, Anna og Mathilde. Om dagen arbejdede Nexø, hurtig som han altid var. De lyse nætter tilbragte vi sammen med Drachmann, Anchers, Krøyer, (...) og flere på Skagens strand. Drachmann deklamerede – Krøyer fløjtede på sin mærkelige stok. Drachmann havde en flaske Bourgogne i hver lomme – flere blev hentet (...) Sang, jubel, glade dage og nætter."

Kedeligt og stramt har livet altså ikke været med min oldefar – hele tiden. Og ud fra hvad jeg ellers har læst mig til, både i min oldemors og i Grethes optegnelser, så har der selvfølgelig også været nogle stærke dimensioner i samlivet med Nexø. Måske har det mest anstrengende træk hos ham været at han hele tiden skulle bekræftes på alle livets områder.

Jeg ser min oldefar som et utrolig sammensat menneske. Et komplekst dobbeltmenneske, både privat og offentligt, med stor hang til tryghed og med ansvarsfølelse, og samtidig med lige så stor, om ikke større, hang til total frihed.

På trods af hans store forfængelighed, hans stolthed, hans store ord og høje brøl forekommer det mig at manden måske ikke havde så megen selvtillid endda. Måske i øjeblikke, men den har aldrig været der fundamentalt.

Måske han selv følte sig lige så sammensat som jeg fornemmer billedet af ham tegne sig.

Biografiske noter

Af Torben Bech Rasmussen

1869
Arbejderfamilien Hans Jørgen og Helene Mathilde Andersen bor i en elendig kvistlejlighed i baghuset til Sct. Annægade 33 på Christianshavn i København. Her fødes d. 26. juni deres fjerde barn, Martin. I alt får de 11 børn.

1871
Familien tager en chance og flytter til en betydelig bedre, men også meget dyrere lejlighed i Brumleby på Østerbro, der dengang var en landlig idyl.

1877
Frygteligt kriseår, arbejdsløsheden er den højeste i 20 år. Også Hans Jørgen er ramt. Til sidst ser han ingen anden udvej end at gå den tunge vej til kommunen og bede om fattighjælp. Det var ellers en ydmygelse, man gerne sultede længe for at undgå. Fattighjælpsmodtagere blev erklæret umyndige og mistede f.eks. stemmeretten.

Kommunen har dog en bedre ide: Hans Jørgen er jo bornholmer. Hvad med at flytte tilbage ? Så vil kommunen betale. Sådan førte man socialpolitik dengang - og gør det såmænd endnu i visse kommuner i mere eller mindre raffinerede varianter. Hans Jørgen føler ikke, at han har noget at miste og tager imod tilbuddet.

I september ankommer familien til Nexø på Bornholm, hvor de slår sig ned. Livet bliver langt fra en dans på roser, men det lykkes dog Hans Jørgen at få arbejde som stenhugger. Senere etablerer han sig som brolæggermester. For Martin er mødet med Bornholm kærlighed ved første blik. Så meget, at han livet igennem føler sig som bornholmer, selv om han i hidsige stunder benægter det..

1880
Efter nogle hårde år går det så godt, at Hans Jørgen kan bygge et hus til familien i udkanten af byen. Det står der endnu og fungerer i dag som: "Martin Andersen Nexøs Mindestuer." Allerede året efter tager Martin arbejde som vogterdreng på en ejendom i nærheden og flytter hjemmefra.

1883
Martin bliver konfirmeret og kommer ud at tjene på landet. Det er bestemt ikke lykken.

1884
Martin drager til Rønne, hvor han kommer i lære som skomager. Efter 6 år er han udlært. Skomagerfaget er dog døende og han bliver straks arbejdsløs.

1889-90
Martin har nogle rodløse år, hvor han ikke rigtig ved, hvad han skal gøre af sig selv.

Han vil så gerne være noget med bøger, som vennen Jakob Hansen, der er rejst til København for at studere på universitetet. Men Martin ser ingen mulighed for det: Hvor skal han få pengene fra ? Det er før SU'ens tid. Han tager forskellige tilfældige jobs, går ind imellem arbejdsløs og tænker fortvivlet på fremtiden. Så kommer miraklet: Det lykkes ham at komme på Bornholms højskole i Østermarie. Højskolens kvalitet er ringe, men for Martin er det noget nær paradis at entre åndens verden, hvor beskedne forholdene end er.

1891-92
Med økonomisk hjælp fra venner i Rønne lykkes det den begavede Martin at komme på Askov Højskole i vinteren 1891-92 og 1892-93. Her gennemgår han en enorm udvikling. Hans selvtillid og selvfølelse vokser, og han begynder at skrive digte og fortællinger, der dog ikke har holdbar kvalitet endnu. Han får logi hos digterenken Molbech, som får stor betydning for ham.

1893
Efter afslutningen af Askov-opholdet bliver han ansat som lærer på en friskole i Odense. Her begynder han for alvor at skrive. Hans første artikel, "St. Hansaften paa Bornholm", bliver trykt i Fyens Tidende d. 10. Juli 1893. Artiklen er så velskrevet, at han i let ændret form kan sætte den ind i Pelle Erobrerens første binds kapitel 18.

1894
Martin offentliggører en række digte i Højskolebladet, Friskolens Tidende og et enkelt i symbolisternes tidsskrift, "Taamet" under navnet Martin Andersen. Men tilføjer så navnet Nexø efter sin barndomsby, som det var moden blandt kunstnere på den tid.

Martin har fra barndommen lidt af tuberkulose, som mange døde af på den tid. I 1894 får han et alvorligt feberanfald, hvor han længe svæver mellem liv og død. Han kommer i pleje hos fru Molbech. Under rekonvalecensen skriver Nexø sin første vellykkede fortælling, "Lotterisvensken".

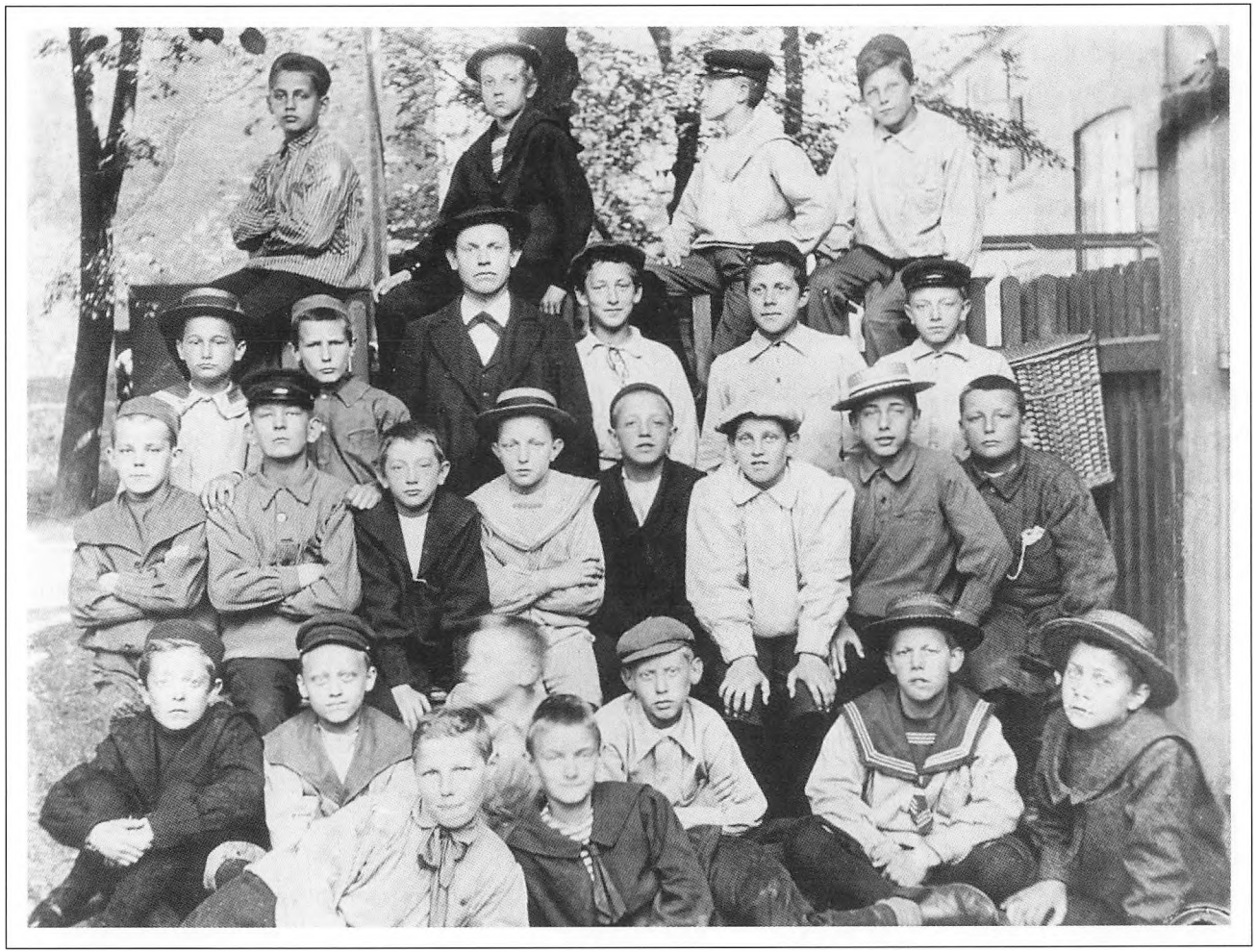

Dansklærer Nexø med elever på Gregersens Realskole på Frederiksberg 1898-1901.

Fru Molbech insisterer på, at Martin skal tage på en længere rejse til syden, så han kan få bugt med tuberkulosen. Hun låner ham et større beløb til rejsen. Han får også en aftale med Bornholms Tidende om, at han skal levere rejsebreve til avisen. De er med til at finansiere rejsen. Rejsebrevene er så gode, at avisen sælger dem videre til andre venstre-aviser. Det hjælper på både selvtillid og økonomi.

1894-96

Martin rejser til Italien og Spanien. Rejsen får enorm betydning. Han oplever en helt anden verden, og oplever også sit første erotiske eventyr. Han opdager, at livet er andet end slid og pligter. Italien er dog noget af en skuffelse. Han er flygtet fra fattigdommen i Danmark, og i Italien ser han hvordan fattigdommen får det værste op i folk. I Napoli er det særlig grelt. Han ser den voldsomme kontrast mellem den smukke natur og den skrigende fattigdom, hvor de fattige tigger, lyver og svindler sig til endnu en dag i overlevelse. "Se Neapel og dø" udbryder han fortvivlet tre gange og flygter i panik ud af byen.

Så er Spanien helt anderledes. Her genvinder han troen på mennesket. Her møder Martin andaluseren, der trods sin ekstreme fattigdom er i stand til at bevare sin værdighed og glæden ved livet.

Via rejsebrevene udvikler Martin for alvor sit litterære talent. Kun nødtvungent rejser han hjem til Danmark.

1897-98

Nexø går på et ét-årigt lærerkursus på Borups Højskole. Herefter får han ansættelse som lærer på Gregersens skole på Frederiksberg.

1898

Er et berusende år, hvor han for alvor etablerer sig: Han bliver gift med den 12 år yngre Margrethe Thomsen, får sit første barn, får job som lærer og debuterer med fortællingesamlingen "Skygger".

1901

Nexø udgiver punktligt en bog om året, samtidig med at han passer sit arbejde som lærer - og også har en familie at se til. I 1901 har han fået så meget selvtillid som forfatter, at han vover at kvitte lærer-gerningen. Hvad konen har sagt til det, vides ikke. Han bliver tilknyttet dagbladet København og siden Politiken.

1903

Efter at have skrevet sig fri af pessimismen med romanen " Dryss" (1902) gentager Nexø sin rejse til syden sammen med sin kone. Det resulterer i den smukke bog

"Soldage", hvor Nexø for første gang for alvor er rigtig optimistisk og skildrer det livslystne menneske, personificeret i andaluseren. Specielt anarkisten Alfonso er en uforglemmelig skikkelse. En forløber for Nexøs senere proletarskildringer.

1906

Efter hjemkomsten fra Spanien og udgivelsen af "Soldage" har Nexø fundet sig selv som menneske og forfatter. Han er livsglad, optimistisk og har selvtillid som hverken før eller siden. Han ved nøjagtig, hvad han vil. Han køber en stor, dyr villa i Espergærde, med det optimistiske navn: "Gryet". Så beder han sit forlag om et større forskud, fordi han vil skrive en stor roman - og får det. Romanen bliver til "Pelle Erobreren", hans største og lykkeligste værk.

1910

Sidste bind af "Pelle Erobreren" udkommer. Romanen kommer med tiden som føljeton i socialdemokratiske aviser i blandt andet Danmark og Tyskland. Nexø bliver med romanen verdensberømt. Det sker som med næsten alle skandinaviske kunstnere via et gennembrud i Tyskland, der bliver hans andet fædreland. Nexø melder sig desuden ind i Socialdemokratiet.

Han er nu del af en massebevægelse.

1912

Nexø tildeles forfatterunderstøttelse på finansloven. Han bliver medarbejder på Socialdemokraten. Han bliver gift anden gang med den 20 år yngre Margrethe Frydenlund Hansen.

1914-16

Den socialdemokratiske Internationale havde lovet at modarbejde en eventuel krig, men da det virkelig gælder svigter alle socialdemokratiske partier. Det smerter Nexø. Især at det tyske socialdemokrati, som han er stærkt knyttet til, stemmer for både militærbevillinger og krig. Nexø engagerer sig kraftigt mod krigen og agiterer for, at Danmark ikke ensidigt tilknytter sig England, men også søger at skabe bedre forhold til Tyskland. Danmark forholder sig da også neutral og handler pænt med begge lande.

1917-18

Oktoberrevolutionen i Rusland. I første omgang opdager Nexø den ikke. Han er travlt optaget af at skrive sit andet hovedværk, "Ditte Menneskebarn". Efter at have skrevet første bind af "Ditte Menneskebarn" opdager Nexø for alvor revolutionen og tager stilling for den. Det gør hans parti, Socialdemokratiet, derimod ikke. Det fører til et opgør. I to store artikler, "Ringen sluttet" og

"Nytaarstanker" omkring årsskiftet 1918/19 angriber Nexø Socialdemokratiet for at gå reaktionens ærinde ved at gå imod revolutionen i Rusland. Med artiklerne melder Nexø sig ud af Socialdemokratiet.

1919

Nexø vælges til medlem af hovedbestyrelsen for det nystiftede "Socialistisk Arbejder Parti", der senere slutter sig sammen med andre venstresocialistiske bevægelser og bliver til Danmarks Kommunistiske Parti.

I den følgende tid rejser Nexø land og rige rundt for at agitere for revolution i Danmark også.

Samtidig skriver han de sidste bind af "Ditte Menneskebarn", der bliver et af ofrene for den russiske revolution. Dels fordi Nexø dårligt har tid til at skrive, dels fordi bogen får en kraftig agitatorisk stramning, der ikke altid er lige litterært velbegrundet.

1922

Nexø rejser til Sovjetunionen og bliver en af de første, der udgiver en rejsebog derfra, "Mod Dagningen". I den skildres det forarmede Sovjetunionen meget positivt. På forventet efterbevilling, indrømmer han senere.

Bogen får stor betydning for unge socialister, der mangler noget at tro på efter den desillusion mange følte efter udbruddet af første verdenskrig.

1923

Revolutionen i Danmark blev en fuser. DKP er i strid med sig selv. Nexø deltager aktivt i den en tid, men kører træt og melder sig ud. Nexø og hans familie angribes fra socialdemokratisk og borgerligt hold på grund af hans revolutionære aktiviteter. Økonomien og ægteskabet knager. Godt træt af det hele rejser Nexø med sin familie til Tyskland.

1923- 30

Flytningen kan dog ikke redde ægteskabet. Han bliver hurtigt skilt og siden gift med den 33 år yngre Johanna May. Under opholdet i Tyskland deltager Nexø ikke i partipolitisk arbejde, men udfolder en rig foredragsvirksomhed inden for tysk arbejderbevægelses organisationer. Hermed nærmer han sig igen Socialdemokratiet. I 1925 bliver han igen medarbejder ved Socialdemokraten. På sin 60-års dag i 1929 fejres han med maner af Socialdemokratiet med fest og fakkeltog. Han er igen velset i Danmark.

1930

Fascisternes fremmarch gør det utrygt at bo i Tyskland og Nexø flytter hjem til Danmark. Her engagerer han sig straks i det antifascistiske arbejde. Mange af Nexøs tyske venner arresteres og nogle henrettes efter Hitlers

magtovertagelse i 1933, så fascismens fremmarch er et særdeles nærværende problem for ham.

1931
Indstilles til Nobels litteraturpris af en række tyske folkehøjskoler og folkebiblioteksforeninger.

1932
Nexø deltager i antikrigskongressen i Amsterdam, hvor han vælges ind i præsidiet. Det er ikke populært i Socialdemokratiet. Nexø udgiver "Et lille Kræ", første bind af det tredje hovedværk: Selvbiografien.

1933
Opgør med Socialdemokratiet i anledning af udviklingen i Tyskland. Nexø bliver medarbejder ved det kommunistiske dagblad, "Arbejderbladet", men er endnu ikke medlem af partiet. Efter Hitlers magtovertagelse forbydes salget af Nexøs bøger i Tyskland. Det er et hårdt økonomisk slag, for Tyskland har siden udgivelsen af "Pelle Erobreren" været Nexøs vigtigste indtægtskilde.

1934
Nexø besøger igen Sovjetunionen og skriver bogen: "To Verdener", hvor Sovjetunionen sammenlignes med den vestlige verden, - til Sovjetunionens ubetingede fordel. Omslaget er delt i rødt og sort og det er bogen også. Alt i Sovjetunionen er godt, mens alt i den vestlige verden er dårligt. Nexøs stærke forsvar for Sovjetunionen fører igen til stærke angreb på ham og hans familie. Især går det ud over hans kone og børn. Nexø forsøger at flygte fra problemerne ved at flytte fra Hillerød til Gentofte, men det hjælper nu ikke meget.

1935
Deltager i en international forfatterkongres i Paris rettet imod fascismen. Medstifter af den anti-fascistiske organisation, "Frisindet kulturkamp"

1936
Formand for hjælpeorganisationen "Røde Hjælp", der hjælper flygtninge fra Hitlers Tyskland.

1937
Nexø bliver medlem af DKP. Året efter bliver han valgt ind i centralkomitéen. I den spanske borgerkrig tager det danske kompagni navnet "Martin Andersen Nexø kompagniet".

1939
Den første af de større kommunistiske fejringer af

Nexø, da han fylder 70 år. Samme år udgiver han fjerde og sidste bind af selvbiografien. Han gør sig voldsomt upopulær ved at angribe finnerne, der lige er blevet invaderet af Sovjetunionen. Der laves arrangementer, hvor hans bøger brændes. I enkelte tilfælde er folk dog nødt til at købe hans bøger før de kan brænde dem.

1940

Danmark bliver besat af Tyskland. Kommunisterne lever farligt.

1941-42

Efter Tysklands angreb på Sovjetunionen den 22. juni 1941 arresteres alle kommunister i Danmark. Også den 72-årige Nexø. På grund af sygdom overflyttes han kort efter til Kommunehospitalet. Han løslades efter 3 måneder på tysk foranledning. Sikkert fordi man ikke vil risikere, at han dør i fængslet. I 1942 inddrages Nexøs forfatterunderstøttelse, og der udstedes forbud mod, at hans bøger optrykkes og omtales i Danmark.

1943

Efter et mislykket nazistisk forsøg på at arrestere Nexø, flygter han til Sverige i oktober.

1944

Nexøs 75-års-fødselsdag fejres i Sverige, hvor han udfolder en livlig publicistisk virksomhed.

I december rejser han til Moskva, hvorfra han resten af krigen jævnligt taler over radioen i udsendelserne til Danmark og Norge.

1945

Frihedssommeren. Nexø vender tilbage til Danmark den 3. juni og er for en kort stund igen populær i Danmark. Han udnævnes til Æresmedlem af dansk og norsk forfatterforening. Hans 75 års fødselsdag bliver med et års forsinkelse fejret ved et stort arrangement i Fælledparken.

1946

Nexø tildeles den danske stats hædersgave på finansloven. Besøger for første gang siden 1933 Tyskland.

1948

Kommunisterne overtager magten i Tjekkoslovakiet. Oppositionen undertrykkes. Den kolde krig er for alvor i gang. Dansk Forfatterforening protesterer mod begivenhederne i Tjekkoslovakiet. Som protest imod forfatterforeningens protest frasiger Nexø sig sit æresmedlemskab af foreningen.

1949
Den kolde krig er på sit højeste. NATO bliver dannet i april. Som modvægt kan blandt andet Nexø bruges.

Nexø fylder 80 år, hvilket fejres efter alle kunstens regler. Han bliver Æresdoktor ved universiteterne i Greifswald og Leipzig i Østtyskland, og udnævnes til Æresborger i Greifswald. Selve fødselsdagen fejres ved en storstilet fest i København.

1950
Den danske afdeling af PEN-klubben indstiller Nexø til Nobels litteraturpris.

1951
Det er ikke morsomt at være Nexø i Danmark. Den kolde krig raser, han og hans familie chikaneres. Han er 82 år. Han beslutter sig til at flytte til Dresden i Østtyskland for at leve sine sidste år i fred. Her er han værdsat. F. eks. får han en æresbolig, der efter hans død bliver til et museum. Museet nedlægges i 1990, da muren er faldet. Nexø modtager adskillige priser i sit nye hjemland.

1953
Udnævnes til Æresborger i Dresden.

1954
Nexø dør den 1. juni i Dresden. Han begraves den 5. juni på Assistens kirkegård i København. Over graven sættes en kæmpe sten af bornholmsk granit. Her kan man stadig finde den, tæt ved kirken ved Kapelvej.

Selve begravelsen bliver en kæmpe begivenhed, og dermed også en stor kommunistisk manifestation.

1990
Martin Andersen Nexøs Mindestuer etableres i hans barndomshjem i Nexø på Bornholm.

1996
Efter en rasende debat vedkender barndomsbyen Nexø sig faderskabet til sin berømte, men også berygtede søn, og gør ham til Æresborger. 42 år efter sin død.

Forfatterskabet

Af Torben Bech Rasmussen

Martin Andersen Nexøs forfatterskab strakte sig over 60 år: Fra han skrev sin første vellykkede fortælling, "Lotterisvensken" i 1894 til sin død i 1954. Han skrev i alle genrer: Romaner, fortællinger, rejsebøger og et utal af artikler. Han skrev også digte og et enkelt skuespil, men det var i den fortællende prosa han havde sin styrke. Forfatterskabet kan deles i tre perioder:

I. Ungdomsforfatterskabet, her defineret som alt han skrev før "Pelle Erobreren". Forfatterskabet er her rettet mod individet, der strides med erotikken eller andre ukontrollable kræfter. Ungdomsforfatterskabet er fuld af spændinger og disharmoni. Det er meget vekslende i kvalitet. Nexø kæmper med både formen og indholdet, men især bornholmernovellerne lyser op og holder stadig.

   På grund af de mange spændinger er ungdomsforfatterskabet et spændende bekendtskab. Især hvis man kun har læst det senere forfatterskab, som de fleste forbinder med den rigtige Nexø.

2. Hovedværkerne fra "Pelle Erobreren" (1906-10) til selvbiografien (1932-39), der er det sidste af højeste kvalitet fra Nexøs hånd.
3. Alderdomsværkerne med de ret ulidelige erindringsromaner om "Morten hin Røde" som centrum.

Hovedværkerne

Nexø skrev fire hovedværker: "Pelle Erobreren" (1906-10), "Ditte Menneskebarn" (1917-21), Selvbiografien (1932-39) og et større antal fortællinger spredt ud over hele forfatterskabet. Især bør bornholmernovellerne fremhæves.

Forfatterskabet

I. Ungdomsforfatterskabet:

"Skygger", fortællinger, *Gjellerups Forlag* 1898.
"Det bødes der for -", roman, *Gjellerups Forlag* 1899.
"En Moder", roman, *Gjellerups Forlag* 1900.
"Muldskud", fortællinger, *Gjellerups Forlag* 1900.
"Familien Frank", roman, *Gyldendals Forlag* 1901.
"Dryss", roman, *Gyldendals Forlag* 1902.
"Soldage", rejsebog fra Spanien, *Gyldendal* 1903.
"Muldskud. Anden samling", fortællinger, *Gyldendals Forlag* 1905.

2. *Hovedværkerne:*

"Pelle Erobreren 1-4", *Gyldendals Forlag* 1906-10.
"Barndom", 1906.
"Læreaar", 1907.
"Den store Kamp", 1909.
"Gryet", 1910.

"Af Dybets Lovsang", fortællinger, *Gyldendal* 1908.

"Barndommens Kyst", fortællinger, *Gyldendal* 1911.

"Lykken. En fortælling fra Bornholms Nordland", *Gyldendal* 1913.

"Bornholmer Noveller", fortællinger, *Gyldendal* 1913.

"Folkene fra Dangaarden", skuespil, *Gyldendal* 1915.

"Under Himmelen den blaa", fortællinger, *Gyldendal* 1915

"Ditte Menneskebarn 1-5, roman, *Gyldendal* 1917-21.
"En Barndom", 1917
"Lillemor", 1919
"Syndefaldet", 1919
"Skærsilden", 1920
"Mod Stjærnerne", 1921.

"Dybhavsfisk", fortællinger, *Aschehougs Forlag* 1918.

"Undervejs", fortællinger, *Danske Forfatteres Forlag* 1919.

"Mod Dagningen", rejsebog fra Sovjetunionen, *Aschehoughs Forlag* 1923.

"Digte", *Aschehoughs Forlag* 1926.

"Midt i en Jærntid", roman, *Aschehoughs Forlag* 1929.

"To Verdener", rejsebog fra Sovjetunionen, *Frems Forlag* 1934.

"Mod Lyset", fortællinger, *Mondes Forlag* 1938.

"Selvbiografien 1-4", erindringsroman, *Gyldendal* 1932-39.
"Et lille Kræ", 1932.
"Under aaben Himmel", 1935.
"For Lud og koldt Vand", 1937.
"Vejs Ende", 1939.

3. *Alderdomsværkerne:*

"Morten hin Røde. En erindringsroman 1-3", *Gyldendal* 1945-57.
"Morten hin Røde", 1945.
"Den fortabte Generation", 1948.
"Jeanette", (ufuldendt) 1957.

"Breve til en landsmand",(Tanker fra verdenskrigen) *Nordiske Landes Forlag* 1945.

"Et Skriftemaal", fortælling, *Carit Andersens Forlag* 1946.

Artikelsamlinger:

"Rejseskildringer", *Forlaget Tiden* 1954.

"Det røde Flag" (politiske artikler), *Forlaget Tiden* 1954.

"Kultur og Barbari" (kulturelle artikler), *Forlaget Tiden* 1955.

Vil man læse mere om Martin Andersen Nexø må man først og fremmest ty til Børge Houmanns omfattende forfatterskab. Ikke mindst biografien:

Børge Houmann: Martin Andersen Nexø og hans samtid 1-3, *Gyldendal* 1981-88.

Af nyere ting kan man henvise til tidsskriftet Nordica bind II, 1994, *Odense Universitetsforlag*, der er et temanummer om Martin Andersen Nexø.

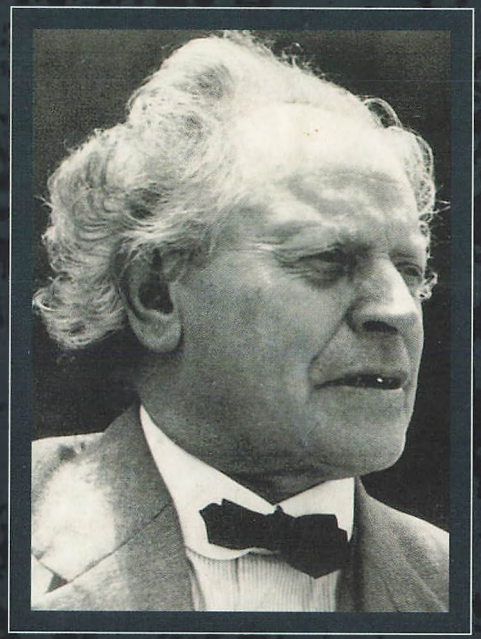

Bogen er udgivet i tilknytning til filmen *Martin Andersen Nexø – portræt af min oldefar* af Stine Korst. Den supplerer filmen med oplysninger og anekdoter fra Nexøs offentlige og private liv og er med til at udvide og nuancere det billede der tegnes af Martin Andersen Nexø i filmen.

ISBN 87 7704 521 1
9 788777 045219